

Uitgave van de Historische Kring Gent, 12e jaargang (2005) nummer 3
Colofon: Voorlaatste pagina

Ganita mare

Voorheen Marktpraat

Deze mare is bestemd voor:

Zie enveloppe/omslag /acceptgiro

Willem Roelofs poseert in Hulhuizen, waar hij een bakkers- en kruidenierszaak runt, in 1939 voor een familiefoto in de bongerd bij zijn huis aan de Waaldijk. U ziet in twee rijen van links naar rechts:

Mientje, Jan, Anneke,
Cato (Toos), Willem, Lena (Hoogveld), Theodoor, Betsie

Inhoud Ganita mare 2005-3

- 3 Jaarprogramma 2005 - 2006 Onze webside
- 4 De Vlag Onze webside
- 5 De metselaar blijft dezelfde, de omgeving niet
Gendt krijgt geld van de Bemmelse Super
- 6 Boos, verdrietig en teleurgesteld
- 7 Matten om kazematten
- 8 Topografische kaart van Gendt, 1903
- 9 Waterbeheersing in de Gendtse polder
- 16 Jiet jiet. Tis toch niet te gleuve (Ien 't Gendts)
- 18 Opnieuw naambord uit Gendtse bodem
- 20 Eerder verschenen
- 21 Scheepsexplosie vlak over de grens
- 24 Wapenstoelen
- 26 Tussen twee bruggen
- 27 Advertentie
- 28 Reacties van leden
Aanwinsten
- 29 KAB feest
- 30 Tabula
- 31 Leden
- Colofon

Pagina's 28, 29 31 32.

Acceptgiro

Voor **negen** personen is bij deze Ganita mare een acceptgiro ingesloten.

Dit is voor **twee** personen teveel.

Wij hebben namelijk dit jaar twee betalingen binnengekregen zonder bronvermelding.

Als de acceptgiro ten onrechte aan u is toegezonden, verzoek ik u mij even te bel-
len, zodat ik weet waar ik aan toe ben.

Harrie Scholten, penningmeester

Telefoonnummer 0481 421503

Tegelijk met de foto op de voorpagina ontvingen wij een foto van de oudste zoon Jan Roelofs, genomen bij zijn plechtige communie op 10 april 1930. Deftig in kostuum met zelfs witte handschoenen. Hij nam de zaak van zijn vader over.

Ouderen onder ons zullen nog wel weten dat hij jarenlang met een mooie broodwagen door Gendt reed om brood te bezorgen. Roggenbrood van Roelofs stond tot later in de K-Markt van Geveling bekend als het lekkerste roggebrood van Gendt. Wij ontvingen beide foto's enkele maanden geleden (zie bij "Aanwinsten").

Graag ontvangen wij oude en nieuwe foto's om te kopiëren, ter aanvulling van onze voorraad.

U zult zeker wel niet weten dat er inmiddels al ver over de honderd mappen in Villa Ganita op de schappen ter inzage staan.

Hier tellen we het minstens evenzogrote fotoarchief van Tom Nahon nog niet bij, dat inmiddels ook in Villa Ganita is opgeslagen.

Onze openingstijden staan steeds op de voorlaatste pagina van Ganita mare vermeld.

PS: Koffie of thee bij bezoek, is voorlopig nog steeds bij de contributie inbegrepen.

Jaarprogramma seizoen 2005-2006

Zoals ieder seizoen hebben we ook deze keer weer een aantal activiteiten voor u uitgezocht. Wat wordt het dit seizoen?

“Films uut de oude deus”

Na een flinke duik in ons filmarchief, dat bijgehouden wordt door Ben Cornelissen, kregen we een aantal leuke ideeën voor een filmavond. Allereerst een heel oude film met beelden uit Gendt. Daarna een band met daarop mevrouw Diny van de Berg-Rensen. Op deze band staan beelden van het Kersenfeest uit 1984. Een echte aanrader. Tijdens het filmen was zij op de braderie en sprak daar met verschillende mensen. De jongste film is natuurlijk de opening van Villa Ganita.

De films worden vertoond op een groot scherm in café de Klok zodat iedereen het goed kan zien. Wie weet ziet u uzelf nog terug. Kom dus kijken!

Woensdag 23 november 2005.

U bent welkom om 20.00 uur in de zaal van Café de Klok, Markt 1, Gendt.

Misdaad en Lijfstraffen in Gelderland

De heer Dick Schlüter zal de lezing ‘Misdaad en Lijfstraffen in Gelderland’ verzorgen. De lezing wordt aangevuld met dia’s zodat we een beeld krijgen van de gruwelijkheden. Waarschijnlijk zullen er hierbij wat rillingen door u heen gaan. Hij probeert voor deze lezing ook nog materiaal te bemachtigen uit de directe omgeving van Gendt.

Woensdag 25 januari 2006. Komt u ook? Het begint om 20.00 uur in Villa Ganita, Nijmeegsestraat 19, Gendt.

Van Schaakbord tot Stamboom

Willem Rasing gaat tijdens zijn lezing over genealogieonderzoek uitleggen wat een schaakbord met een stamboom te maken heeft. Hij zal u informeren hoe u aan de hobby van genealogie kunt beginnen zonder er halverwege achter te komen dat u op het verkeerde pad zit. Gedurende de lezing zullen diverse termen en begrippen verduidelijkt worden aan de hand van een diapresentatie. Het wordt een avond waar de beginnende genealoog maar ook ‘gewone’ belangstellenden veel van zullen opsteken.

De lezing wordt gehouden op woensdag 22 maart 2006.

U bent om 20.00 uur welkom in Villa Ganita, Nijmeegsestraat 19, Gendt

Stadswandeling door Nijmegen met aandacht voor de Benedenstad

De Kring heeft voor u de expert bij uitstek, de heer D. Pouderoyen, weten te strikken voor een exclusieve rondleiding. De heer Pouderoyen houdt zich al jaren bezig met de benedenstad die, mede door hem, opgeknapt is met behoud van historische en karakteristieke elementen.

Tijdens de rondleiding krijgt u informatie over de historische gedeeltes maar ook over de vernieuwde architectuur. De rondleiding is gratis en geschikt voor eenieder met belangstelling voor de benedenstad. De wandeling duurt ongeveer een uur en wordt beëindigd in Café ‘De Hemel’ in de Commanderie van Sint Jan.

Zien we u zondag 21 mei 2006 om 14.00 uur ook bij het Waaggebouw in Nijmegen?

U kunt ook vanuit Villa Ganita vertrekken zodat u kunt carpoolen, u wordt dan om 13.00 uur verwacht. Tot dan!

Noteer de data in uw agenda

De vlag

Eindelijk kan de vlag uit. Welke vlag? De door ons langverwachte vlag van de Historische Kring Gende. Bij de open dag in januari jl. hadden wij onze eigen vlag willen presenteren en hijsen. Toch een prachtige openingshandeling voor onze nieuwe huisvesting. Helaas liepen wij daarbij tegen een aantal problemen op. Eerst vormde geld het struikelblok. De offertes van enkele vlagspecialisten gingen de begroting te boven.

Toen wij eenmaal een goedkoop adres voor de vlag gevonden hadden, bleek dat ons logo er uitvergroot helemaal niet uit zag. Slordig! Alle oude namen van Gendt in ons logo bleken bij uitvergrooting uit blokjes te bestaan. Daar werd het niet leesbaarder op. Eigenlijk moest ons logo een nieuwe computerbewerking ondergaan. Dan zou het druktechnisch weer voor van alles geschikt zijn. Nu is dat geen werk voor een amateur, omdat ons logo zowel uit tekst als afbeeldingen bestaat. En zelfs voor een professional is het toch een aantal uren werk. Dat zou het hele budget voor de vlag al aan uurloon opslokken. Zo bleef het een wens.

Gelukkig troffen we laatst **Richard van Driel** en hij verklaarde zich be-

reid om ons uit de brand te helpen. Hij heeft het logo als vriendendienst voor ons aangepast. En toen dat gelukt was, konden we via hem een mooie vlag bestellen. Het zijn er nu overigens 2 geworden, omdat de tweede goedkoper werd en vlaggen ook slijten. Ook een historische kring moet aan de toekomst denken. Het ontwerp van de vlag door Yvonne de Boer, is eenvoudig. De vlag is verdeeld in twee driehoeken, linksonder blauw en rechtsboven geel, de Gendtse kleuren, met in het midden het logo van de Historische Kring Gende. Wanneer we de vlag voor het eerst zullen gaan uithangen moeten we nog bedenken.

Onze website

Vernieuwd recept! Zo lokken de levensmiddelfabrikanten weer nieuwe klanten. Dat willen wij ook. Wij steken er toch tijd en energie in om onze website er aantrekkelijk en actueel uit te laten zien en hopen dat die dan aftrek vindt. Onze webmaster en lid, **Aad Hendriks**, verdient alle complimenten. Hij heeft sinds kort de website van de Historische Kring Gende van een heel nieuw jasje voorzien. In de Gendtse modekleuren geel en blauw, met overzichtelijke instapblokjes naar foto's, geschiedenis etc. etc. Daarmee hopen wij het gemiddelde aantal hits ofwel bezoeken van zo'n vijf per dag fors op te krikken. Het grootste aantal bezoeken hadden wij overigens net na onze opening in januari, toen een groot aantal leden de openingsfoto's bekeken heeft. Heeft u toen ook gekeken of u ook op de foto's stond? Nu moet u toch echt ook weer eens kijken. Laat eens in het gastenboek weten, wat wel of niet bevalt. Een aanrader zijn de dialectverhaaltjes die er nu op staan. Een tip: vraag eens iemand van buiten Gendt die bij u op bezoek is of die zo'n verhaaltje hardop voorleest. Dat wordt lachen. zei Yvonne de Boer.

www.historischekringgente.nl

De metselaar blijft hetzelfde; de omgeving niet

Gendt is behoorlijk rijk aan beelden. Dat valt misschien niet zo op, omdat die beelden niet allemaal bij elkaar in het centrum te vinden zijn. Ze staan verspreid over Gendt, in allerlei straten en achteraf hoekjes. Soms alleen bekend bij de naaste bewoners. Een van die beelden, in de buitenring van Gendt en dus meestal onopgemerkt, is de laatste tijd weer in beeld. Dit komt omdat er druk bij gebouwd wordt. Het betreft "de metselaar" van Spoeltman bouw aan de Kruisstraat. Een toepasselijk beeld voor een bouwbedrijf. Temeer omdat Hent Spoeltman, de grondlegger van het bedrijf, van origine metselaar was. In 1927 startte hij met een eigen bouwbedrijf in Gendt vanuit zijn woonhuis aan de Kruisstraat 17. Hij bleek al gauw succesvol en kreeg veel opdrachten voor vooral boerderijen, ovens voor de steenfabrieken en net na de oorlog woningwetwoningen, zoals in de Dijkstraat, v. Halstraat etc. In 1972 werd het bedrijf door zijn drie zoons Geert, Nol en Jo overgenomen. Een van hun eerste projecten was de Dries, samen met aannemers Weghorst en v.d. Velden. In de navolgende jaren breidde het bedrijf uit. In 1989 moest er daarom een nieuw kantoor aan de Kruisstraat komen. Enige jaren later nam Jos Kuijer als directeur het bedrijf over. Kort daarop in 1997 werd de voortuin van het gebouw opgeleverd met een 2.75 hoog beeld van een metselende man. De figuur van gegoten beton, troffel in de rechterhand, wordt tot borsthoogte omringd door een muur van bakstenen. Hij metselt zichzelf als het ware in. Het is een ontwerp van Erik Buijs. Deze metselaar in de voortuin metselde jarenlang rustig door, terwijl zijn muurtje op dezelfde hoogte bleef. Intussen richtte het bedrijf zich vooral op nieuwbouw van woningen en bedrijfsgebouwen in de regio en op verbouwingen van winkels en woningen. Weer met zodanig resultaat, dat uitbreiding van het kantoor noodzakelijk werd. Terwijl het muurtje

van de metselaar zelf nog altijd dezelfde hoogte heeft, verandert zijn omgeving momenteel met de dag. Het pand van Spoeltman bouw krijgt rechts een nieuwe aanbouw, waardoor de sculptuur een hele nieuwe entourage krijgt. Een actieve metselaar als rustpunt in een veranderende omgeving.

Yvonne de Boer

Gendt krijgt geld van Bemmelse super

U leest het goed. De Bemmelse Super de Boer heeft met zijn verenigingsactie muntjes voor de Historische Kring Gente ingezameld. Hoe kwam het zo. Toen Super de Boer zijn actie startte, dat men bij iedere € 15,- aan boodschappen een muntje t.b.v. € 0,15 kreeg voor een vereniging naar keus, meldden wij ons meteen aan. De Historische Kring Gente heeft namelijk nog wel wat wensen, zoals bijvoorbeeld de naam Villa Ganita in fraaie letters aan onze gevel, een vlag met ons embleem etc. Die wensen bleven lange tijd on vervuld. Daarvoor hadden wij geen geld genoeg. Ondanks af en toe al een bijdrage van goedgezinde leden. Maar omdat het secretariaatsadres in Bemmel is, liep het in het begin mis met de actie. De verzamelbuis van muntjes van de Historische Kring Gente bleek niet in Gendt, maar in Bemmel een plaatsje gekregen te hebben. Ik ontdekte dat na enige dagen en toen kreeg ik de inhoud van Bemmel mee om in Gendt in de bus te doen. Ik dacht nog wel, dat die inhoud voornamelijk lucht zou zijn, maar de Bemmelse mensen hadden ons toch in enkele dagen al met meer dan 20 muntjes bedacht. Dat zal ook wel te maken hebben gehad met de prominente plaats die onze bus daar had, als eerste in de verzamelwand. De week daarna zaten we echt bij Reuselaars in Gendt in de opstelling en de weken daarna wisselden we wel eens van plaats van bijna onderaan tot bovenaan, maar dat scheelde in de praktijk maar zo'n 10 muntjes. Gemiddeld kregen wij

per week zo'n 50 tal penningen, goed voor € 7,50. Maar alle kleintjes maken een groot. Als het een beetje wil, hopen wij aan het eind van de actie in november zo'n € 90 tot € 100 wijzer te zijn. Met dat bedrag en wat spaarcenten zijn wij misschien net in staat tot de aanschaf van een fraaie rol met onze naam Villa Ganita in metaal boven onze ingang. U weet misschien nog dat wij bij de opening daarvan een voorbeeld toonden en een bijdrage in de kosten vroegen. Binnen niet al te lange tijd ziet u of het gelukt is.

Yvonne de Boer

Boos, verdrietig en teleurgesteld...

Al enige jaren probeert de Historische Kring Gent om kerk en kerkhof voor Gendt te behouden. We hebben in het begin zelf met de kerk contact opgenomen om de plannen te horen en toen er geen dialoog mogelijk bleek, hebben we geprobeerd alternatieven te vinden.

Onze aanvraag tot Rijksmonument is zoals bekend afgewezen, omdat kerkbestuur elke medewerking weigerde en de gemeente overstag ging. De gemeentelijke monumentencommissie wil nu wel de kerk en omgeving alsnog gemeentelijk monument maken, maar mijn vertrouwen dat dat effect heeft, is aardig geslonken. Bestuursleden van onze kring hebben namelijk in de afgelopen maanden politici, kranten, wijkplatforms en diverse belanghebbenden benaderd om actie te ondernemen en het resultaat is bedroevend.

In de gesprekken wordt van alles toegezegd, maar in de praktijk komt er niks van terecht. Wat het is weet ik niet; heilig ontzag voor de kerk en alles wat ermee te maken heeft of verborgen agenda's? Ook wat het kerkhof betreft had de historische kring nog hoop dat er iets van bewaard zou blijven. Gemeente vroeg ons om een lijst van graven en personen die van belang waren om althans dat te bewaren. Ook daaraan hebben wij weer tijd besteed.

Zoals altijd, bijvoorbeeld ook toen de projectontwikkelaar van de kerk bij ons kwam om foto's en informatie over de historische context van kerk en kerkgebouwen. Hij mocht alles inzien. Wij gingen ervan uit, dat wij niks te verbergen hebben en dat wie goed doet, goed ontmoet. Niet iedereen in de kerk denkt zo. Zo is een vertegenwoordiger van het Gelders Genootschap de toegang tot de kerk in Doornenburg geweigerd, toen hij voor de monumentencommissie een beschrijving ervan wilde maken.

Over medewerking gesproken! Het Gelders Genootschap heeft trouwens geadviseerd om in ieder geval een stukje Gendts kerkhof te behouden. Om de waardevolle graven uit het ontruimde stuk daar te herplaatsen en daaromheen een park in te richten.

Het is de vraag of dat advies opgevolgd wordt. Misschien weet u nog dat

wij tijdens het Kersenfeest een handtekeningenactie voor herstel van het kerkhof gehouden hebben? Wij verzamelden 200 handtekeningen van mensen die vonden dat het kerkhof behouden moest worden en 19 mensen waren daadwerkelijk bereid om regelmatig de handen uit de mouwen te steken om het kerkhof toonbaar te maken en te onderhouden. In tegenstelling dus tot wat dhr. Alex Cornelissen zegt, dat iedereen afbraak prima vindt.

Wij boden deze lijst aan B en W en de parochieraad aan. We kregen daarop een brief terug van de parochieraad dat onze actie overbodig was en dat niets ontruiming kon verhinderen. En die ontruiming is totaal.

De gemeente heeft toestemming gegeven en die gemeente heeft intussen de grafstenen van kunsthistorisch belang verwijderd en opgeslagen.

Het hele kerkhof gaat op de schop. En omdat ze het zo druk hadden met de ontruiming, deden ze ook op het allerlaatste moment niet meer mee met de Open Monumentendagen, hoewel ze dat toegezegd hadden.

Inmiddels hebben wij het dossier kerk gesloten en het is een lijvig dossier. U mag het komen inzien.

Yvonne de Boer

Matten om kazematten

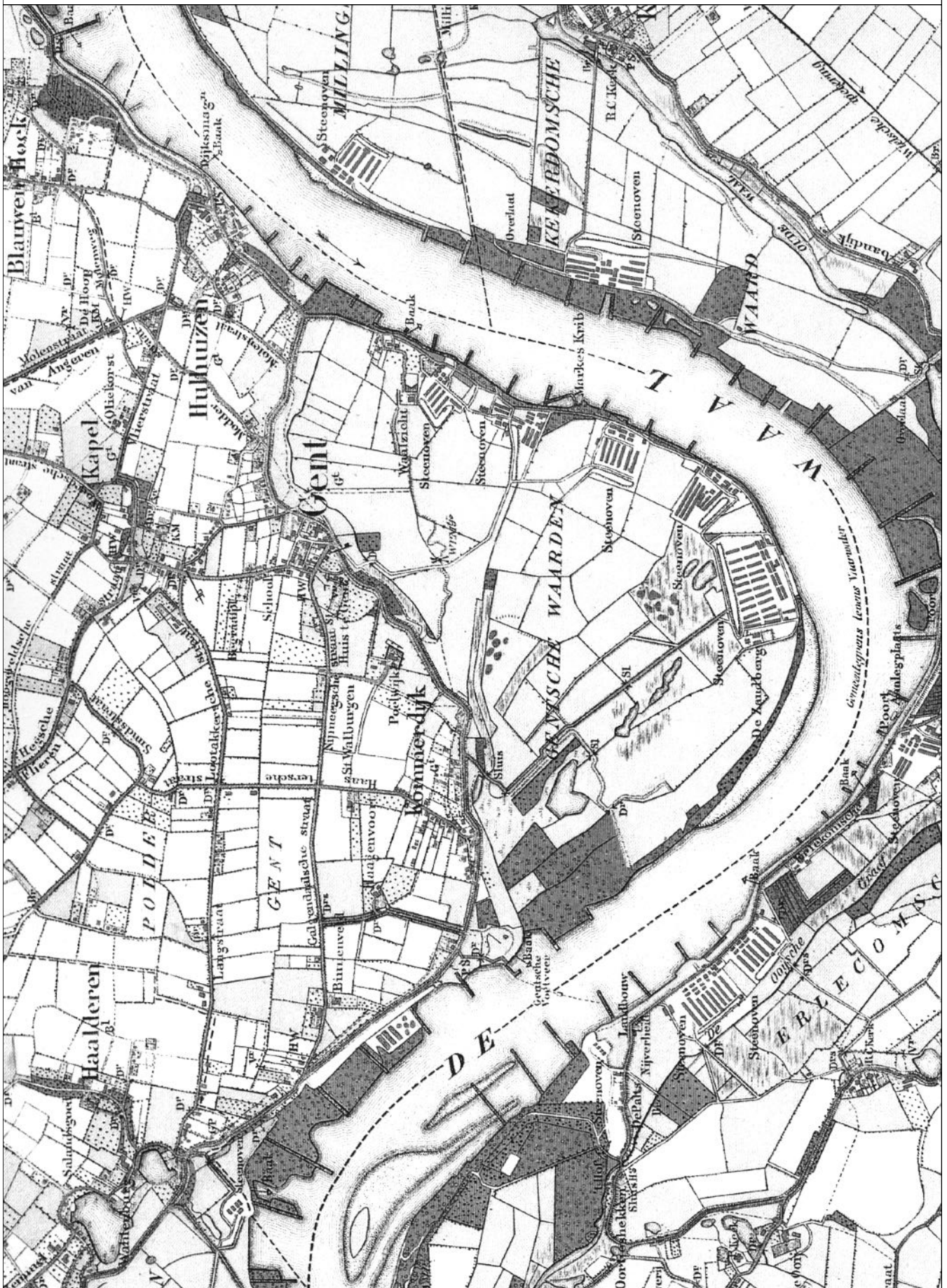
Een kazemat is volgens Van Dale: “een onderaards bomvrij gewelf in verdedigingswerken”. Met andere woorden, een soort bunker. De Gemeente Lingewaard is er nog enige rijk. Sommige bunkers dateren nog uit de 2^e Wereldoorlog. Andere zijn eigenlijk overgebleven tanks, die na de oorlog in beton gegoten werden om in de zgn.Koude Oorlog, de strijd tegen de communisten, als goedkoop verdedigingsobject te dienen. Toen die koude oorlog op zijn einde liep, zijn al een aantal kazematten gesneuveld. Ze stonden in de weg en waren toch overbodig.

De laatste tijd betreurt men dit wel. Ze zijn toch een stukje van onze nationale verdedigingsgeschiedenis en dus van cultuurhistorische waarde. Daarom is men nu bezig om de overgebleven kazematten tot gemeentelijk monument te maken. Dan zijn ze beschermd tegen afbraak. Nu staan ze meestal nogal achteraf en verborgen. Als ze zichtbaarder gemaakt worden, kunnen ze deel van een recreatieplan gaan uitmaken. Dan kan men op een fietstocht door Lingewaard naast mooie plekjes en historische gebouwen ook de overblijfselen van het vroegere defensieapparaat bekijken. Zien hoe de verdediging van Nederland was opgebouwd en hoe die verdedigingslinie hier liep. Enkele kazematten moeten daarvoor iets verplaatst worden naar een locatie waar ze vanaf de weg zichtbaar zijn. Ze moeten hersteld worden en opnieuw in camouflagekleuren geschilderd. Tenslotte moet een nieuwe folder precies vertellen waar welke kazemat te vinden is. Dat zijn de plannen en soms worden die plannen weer door de praktijk ingehaald. Dan blijkt het al bijna te laat.

Dat was deze zomer het geval. Want wat gebeurde er. Een oorlogsmuseum in Gelderland miste in zijn collectie nog een tank uit de 2^e W.O. Nu liggen die niet meer voor het oprapen, maar in de buurt van steenfabriek Terca zaten er nog drie in de grond. Weliswaar in beton gegoten, maar met het huidige gereedschap is dat geen probleem. Er werd onderhandeld met Terca, er werd een bedrag overeengekomen en toen werden de graafmachine en de boor op twee kazematten losgelaten. Een van die twee zou toch wel een mooie tank opleveren. Gelukkig duurde de ontmanteling even, waardoor een toevallige voorbijganger de tijd kreeg om de gemeente in te seinen. Die stuurde Ferdinand van Hemmen erop af, die het project kazematten al enige tijd aanstuurt. In overleg met de gemeente werd het proces meteen stop gezet. Want niet Terca, maar Staatsbosbeheer bleek de eigenaar van dat stukje grond waar de kazematten stonden. En noch Staatsbosbeheer, noch de gemeente voelt ervoor om een kazemat aan het museum over te dragen. Museum niet blij en Terca waarschijnlijk nog minder. Maar wel kazematten behouden. Twee zijn er nu gedeeltelijk uitgegraven, waardoor men nu de kans loopt daar onverhoeds in een kuil te vallen. Dus is het stukje afgezet. Maar het toont wel, hoe nodig bescherming is. De eerste tankslag in Lingewaard in vredetijd. Niet met een tank maar om een tank.

Yvonne de Boer.
(Foto Historische Kring Gente)

Topografische kaart van Gendt 1903. Voor toelichting kunt u even kijken bij Aanwinsten, verderop. Wij hebben meer van deze kaarten, ouder en jonger. Komt u maar eens kijken. Een mogelijkheid om te kopiëren is aanwezig. (ook is een loop beschikbaar)

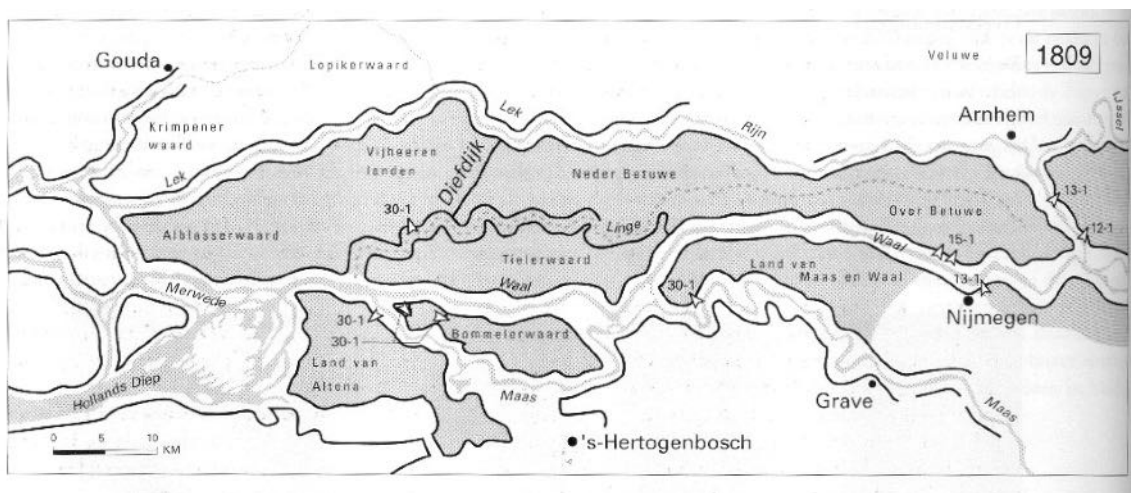

Waterbeheersing in de Gendtse dorpspolder ⁽²⁾

Wie herinnert zich niet de gebeurtenissen rond het hoogwater in 1995? Niet alleen Nederlandse journalisten van krant, radio en televisie berichtten uit het bedreigde rivierengebied, van overal uit de wereld arriveerden reporters om verslag te doen van de strijd tegen het water. Zo konden de tv-kijkers in Japan burgemeester Zomerdijk (what's in a name) van Ochten zien en horen verklaren hoe penibel de situatie was. Op dinsdag 31 januari besloot de crisisstaf de polders van Culemborg en Tiel te evacueren. De gemeenten Lienden, Opheusden, Kesteren en Maurik volgden. Een dag eerder hadden de inwoners van de Ooijpolder en de Duffelt opdracht gekregen hun huizen te verlaten. Meer dan een kwart miljoen mensen moesten op de vlucht voor het water. Maar de dijken hielden het en aan het eind van de week kon iedereen weer naar huis. Hoewel de situatie in de Over-Betuwe kritiek was - bij Angeren en Bemmelerwaard lagen bedreigde dijkvakken - vond de crisisstaf evacuatie niet nodig.

In een eerder artikel (Marktpraat 1, 2003) is al eens geschreven over de strijd die onze voorouders gevoerd hebben tegen het water. In die bijdrage ging het vooral om de manier waarop zij probeerden het overvloedige water kwijt te raken, het ging over waterlossing. Centraal in dit artikel staat hoe eeuwenlang pogingen in het werk gesteld zijn om het water tegen te houden: waterkering. Het gaat vooral over algemene oplossingen die de Gelderse machthebbers kozen en welke middelen zij daarvoor gebruikten. Hoe deze zaken in Gendt aangepakt werden, is onderwerp van een volgend artikel.

Tien jaar geleden werden de mensen die langs de grote rivieren woonden, weer eens geconfronteerd met de kracht en de dreiging van het water. Dat was geen nieuw verschijnsel. De rivieren zijn altijd vriend of vijand geweest van de mensen. Vriend omdat de rivier als waterweg, bescherming tegen invallers, mogelijkheid om land te winnen en als visgrond kon dienen; vijand vanwege de hoge waterstanden en overstromingsgevaar. Bovendien zorgde de grillige loop van de rivier voor juridische problemen. Kijk maar eens naar Erlecom, dat lag tot het midden van de zeventiende eeuw aan 'onze' kant van de Waal en hoorde tot 1816 bij de gemeente Gendt. Oud-secretaris van het Polderdistrict Over-Betuwe, J. Derksen schreef in 2001 een boek over de grote dijkdoorbraken in 1809. Hij nam een bijlage op met de doorbraken die de Betuwe in de loop der eeuwen getroffen hebben: meer dan honderd. Al in 806 wordt gesproken over de Rijn die alle zijden overloopt waardoor de Betuwe grote schade leed. Op die lijst komen Gendt en Hulhuizen maar sporadisch voor. In 1651 was er een dijkdoorbraak bij Hulhuizen en in 1698 en 1714 een bij Gendt. Dat wil niet zeggen dat Gendt alleen in die jaren last van dijkdoorbraken gehad heeft. Regelmatig valt te lezen dat de dijken bij Bemmelerwaard, Lent, Oosterhout of Loenen het begaven en dat de hele Betuwe onder water liep. Gendt ontkwam dus niet aan die rampen. Dat blijkt duidelijk uit afb. 1. De doorbraak in 1809 was bij Oosterhout en Loenen, maar de hele Betuwe was rampgebied.

Afb. 1: Dijkdoorbraken in Oosterhout en Loenen in 1809. Als gevolg van deze twee doorbraken liepen zowel de Over- als Neder-Betuwe onder water.

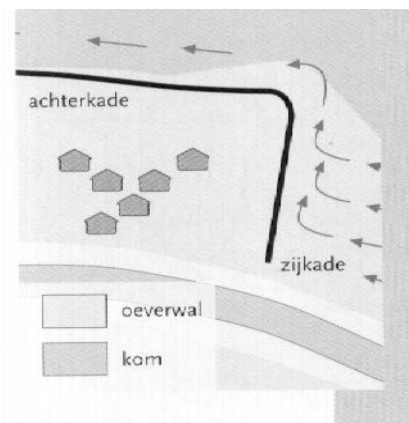
(Driesssen p. 220.)

Dijken

Rivierdijken kennen we in ons land pas uit de dertiende eeuw. We weten dat in de Betuwe de dijkring rond 1300, dus begin veertiende eeuw, gesloten werd. Eerst woonden de mensen op natuurlijke verhogingen zoals oeverwallen en stroomruggen. De eerst bewoonde plaatsen in Gendt waren de Markt, de Woerd en Flieren. Bij dreigend hoogwater moesten de bewoners die hooggelegen plaatsen opzoeken en dan maar hopen dat je het overleefde. Er waren twee ontwikkelingen die ervoor zorgden dat mensen zich actiever met de strijd tegen het water gingen bemoeien. Allereerst was er de bevolkingsgroei. Er kwamen meer mensen, dus was er meer ruimte nodig om te wonen en om voedsel te verbouwen. Er moesten gebieden in cultuur gebracht worden, die de bewoners daarvoor te drassig en dus ongeschikt vonden. Dat land werd ontwaterd en tegen overstroming beveiligd. Het ontwateren had overigens een niet bedoeld gevolg. Omdat het land droger werd, klonk het in. Daardoor kwam het nog lager te liggen wat weer een verdere ontwatering tot gevolg had. Om te voorkomen dat het gebied van een kerspel overstroomde, legden de mensen in het begin dwars- en achterkaden aan. De dwarskaden voorkwamen dat een dorp last kreeg van het water van een stroomopwaarts gelegen plaats. Daar waren die dorpen niet blij mee, want zij konden hun overtolige water niet kwijt. Dit leidde tot menig conflict tussen de dorpen. Soms staken de bewoners van het bovenste dorp de dwarskaden van het buurdorp door om het water maar kwijt te kunnen. Achterkades moesten voorkomen dat water vanuit een lager gedeelte, het broek, een kerspel bereikte.

De tweede ontwikkeling voor de steeds groter wordende bemoeienis met de strijd tegen het water lag op politiek gebied. Vanaf de elfde eeuw breidden de graven van Gelre hun bezittingen in het rivierengebied gestaag uit. In het eerste kwart van de dertiende eeuw vielen de Tieler- en Bommelerwaard, het Rijk van Nijmegen en de Betuwe onder het gezag van de Gelderse graven. Naast deze gebieden, die gingen behoren tot het Kwartier van Nijmegen, zwaaide de graaf ook de scepter over drie andere kwartieren; dat van Arnhem (Veluwe), Zutphen (Graafschap) en het Over-Kwartier (gebied rond Roermond). Om zijn bezittingen op een fatsoenlijke manier te kunnen exploiteren, had de graaf er alle belang bij dat de waterhuishouding in orde was. Het mes sneed dan voor hem aan twee kanten: de opbrengst van zijn landerijen groeide en bij een grotere oogst bij de boeren ontving hij meer belasting. Behalve deze territoriale bezittingen verwierven de graven ook een aantal juridische rechten zoals tienden en voogdijrechten en het stroomregaal. Het laatste had te maken met de rivieren. De belangrijkste stroomregalia waren het recht om tol te heffen, het veerrecht en het recht van opwas. Vooral de tolleren brachten het nodige geld in het laatje.

Afb.
Voor-
de
ring
sloten
be-

2:
dat
dijk-
ge-
was,

*schermen de kerspels zich tegen het water met zij-
of dwarskades en achterkades.
(Van der Ven p. 92)*

Bestuur en rechtspraak

Het alsmaar uitdijende bezit van de Gelderse graven maakte het besturen van die gebieden steeds ingewikkelder. We kunnen in het bestuur drie aspecten onderscheiden: politiek, waterstaatkundig en juridisch. We zullen zien dat in de loop van de tijd, zeker aan de top, de drie functies door dezelfde persoon werden vervuld, zij het met steeds een andere naam. Het Kwartier van Nijmegen was verdeeld in een aantal ambten. Dat heeft gevarieerd van vier tot negen. De Betuwe kende er twee: Over- en Neder-Betuwe. De grens lag bij een verlande rivierbedding, de Osenvoren, tussen Opheusden en Hien. Aan het hoofd van een ambt stond de door de graaf benoemde ambtman. Uiteraard kon niet iedereen zomaar ambtman worden. Een kandidaat moest aan vier vereisten voldoen. Hij moest voldoende grond hebben. In de Over-Betuwe was dat vastgesteld op dertig morgen. Hij moest in zijn ambtsgebied wonen. Bovendien moest hij schildboortig zijn. Dat betekent dat hij op zijn schild een wapen mocht voeren. Tot slot moest hij Gelderlander van geboorte zijn. Op zijn beurt was het ambt Over-Betuwe verdeeld in vier schoutambten: Heteren, Valburg, Elst en Bommel. Sommige auteurs rekenen ook Herwen en Aerdt tot het ambt Over-Betuwe. Daarvoor valt iets te zeggen, omdat die plaatsen, met Pannerden, tot 1707 op de westelijke Rijnsoever lagen. Door de aanleg van het Pannerdens Kanaal verhuisden ze naar de overkant. Aan het hoofd van een schoutambt stond de schout. Ieder dorp of kerspel had twee, soms meer buurmeester om de schout bij zijn werk te assisteren. De geërfden, dat waren mensen met bezit, kozen de buurmeesters.

Heel nauw verbonden met de bestuurstaken waren de juridische aangelegenheden. De hoogste juridische functionaris in een ambt was de richter. Net zoals de Over-Betuwe in bestuurlijke zaken verdeeld was in vier schoutambten, gold eenzelfde verdeling op rechterlijk gebied. Maar dan spreken we meestal niet van een schout-, maar van een panderambt. Soms worden de beide begrippen door elkaar gebruikt. Aan het hoofd van een panderambt stond een pander of peynder. Hij had onder meer als taak het vervolgen en arresteren van misdadigers, het zetten en innen van directe en indirecte belastingen, beslag leggen op verbeurde goederen en het uitvoeren van pandingen, dat is het verkopen van bezit van

iemand die zijn schulden niet kon of wilde betalen. In de Over-Betuwe waren twee rechtbanken, in Bemmelen in Andelst.

De laatste werd in 1445 verplaatst naar Valburg, weer later naar Elst. In het begin was er per bank één jaarlijkse zittingsdag; in Andelst op zondag na Pasen, in Bemmelen twee dagen later. Onder hertog Willem van Gulik (1371-1402) verdubbelde het aantal gerichtsdagen. In 1445 besloot hertog Arnold dat er jaarlijks op vier dagen recht gesproken diende te worden. De ambtman zat als richter de rechtbank voor. Hij kreeg daarbij ondersteuning van gerichtsliden of schepenen. We zien hier dat verschillende taken, bestuur en rechtspraak, door dezelfde personen vervuld werden. De ambtman was ook rechter, een schout was peynder en een buurmeester kon schepenen zijn. Het spreekt bijna vanzelf dat de combinatie van deze taken, van in moderne termen uitvoerende en rechtsprekende macht tot misstanden moest leiden, temeer daar rechter en schout een deel van de opgelegde boete in eigen zak mochten steken.

Waterbeheersing

In de veertiende eeuw gingen de graven van Gelre zich bemoeien met de waterhuishouding. Net als voor het gewone bestuur stelden zij daarvoor regels. Twee aspecten vroegen de aandacht. Het eerste was de kering van het water, hoe houden we het rivierwater uit de dorpen en van het vruchtbare land. Daarvoor waren dijken en kaden nodig. Het tweede deel van het verhaal gaat over de waterlossing: hoe raken we het overvloedige water kwijt. Voor dit deel van de waterbeheersing moesten sloten en leigraven gegraven én onderhouden worden. Om al deze zaken te regelen kwam graaf Reinoud II in 1327 met een Land- en Dijkbrief uit voor de Betuwe. Zij hadden hiermee niet de primeur. Zes jaar eerder had de graaf al regels opgesteld voor het Land van Maas en Waal. De Betuwe werd, net als in bestuurlijke zaken, verdeeld in de Over- en Neder-Betuwe. Dit was logisch, omdat je kunt zeggen dat de zorg voor droge voeten een bestuurlijke

taak is. Dat blijkt ook wel uit de Land- en Dijkbrief, want die ging niet alleen over waterstaatkundige zaken. In de eerste acht artikelen bepaalde Reinoud de straffen bij bijvoorbeeld moord, doodslag, het verwonden van iemand, strafrechtelijke onderwerpen dus. Tegenwoordig zouden we zeggen dat deze onderwerpen onder het publiekrecht vallen. De graaf bemoeide zich ook met civielrechtelijke zaken. Zo gaf hij in een artikel aan hoe een conflict over de

opvoeding van weeskinderen opgelost diende te worden. Niet helemaal zeker is of de regels van de Land- en Dijkbrief helemaal nieuw zijn voor de Betuwe of dat het officiële vastlegging is van be-

Voert van monberscap is te weten, weer enich man van der kinder magen, die der kinder best woude doen, vorder dan een ander, dat hij die monberscap sonder wedersecghen an hem nemen mach, thent der tijt, dat een ander van den maghen coemt, die der kinder best oec wil doen, diet wael versekeren mach.

Afb.3 Deel van de Land en Dijkbrief van 1327 waar over voogdij wordt gesproken (Nijhoff p.228)

staande situaties. Volgens Mentink is het, zeker wat het rechterlijke aspect betreft, nieuw. Voor 1327 lag de rechtspraak inzake halsmisdrijven bij de door de heer aangestelde rechter en in de kleinere geschillen bij de buurmeesters. Die raakten door de regeling van 1327 hun juridische bevoegdheid kwijt. Maar van de andere kant vindt hij het niet onwaarschijnlijk dat de buurmeesters de kleinere zaken van de schout of peynder overnemen.

Na de acht juridische artikelen volgden de regels over waterstaatszaken. Eerst iets over de organisatie. Aan het hoofd van het waterschap stond de dijkgraaf. Dat was dezelfde persoon als de ambtman, maar in waterstaatszaken droeg hij een andere naam. Vijf heemraden stonden hem bij. Die kwamen (natuurlijk) uit de gegoede families. Een heemraad in de Over-Betuwe moest minstens twintig morgen grond bezitten. Ze werden gekozen door de geërfden. Omdat de waterbeheersing in de Over-Betuwe niet onbelangrijk was voor de steden Arnhem en Nijmegen, probeerden zij invloed te krijgen in dit gebied. Dat lukte in 1445, want sinds dat jaar mochten beide steden een heemraad afvaardigen naar de Betuwse Dijkstoel. Voorwaarde was dat zij voldoende bezit hadden in de Betuwe. Op het niveau van de kerspels waren het de buurmeesters die de zaken regelden.

Taken

Het werk van de Dijkstoel was omvangrijk. Het diende te zorgen dat de veiligheid van inwoners en goederen gewaarborgd was tegen wateroverlast. Dijkgraaf en heemraden hadden daarvoor een groot aantal juridische middelen. Iedereen die bezit had dat door dijken beschermd werd, was verplicht aan het onderhoud van de dijk mee te werken, anders gezegd, was dijkplichtig. Bezittingen en grond moesten rechtstreeks door het water bedreigd worden. Was dat niet het geval, omdat ze op een stroomrug of woerd lagen of omdat ze relatief ver van de rivier verwijderd waren, dan was die eigenaar niet dijkplichtig. Zo ontsprongen veel landeigenaren uit Elst de dans. De dijk werd verdeeld in een aantal dijkvakken. Iedere geërfde kreeg naar gelang de grootte van zijn bezit een vak toegewezen, hoe groter het bezit, des te groter het dijkvak. In waterstaattermen: de dijk werd verhoefslaagd. In de spreektaal van toen heette het dat een hoeve besmet was met het onderhoud van een dijkvak die in dijkcedullen genoteerd stonden. Omdat het onhandig bleek dat grondbezitters verantwoordelijk waren voor een deel van een dijk, ging men later over op het gemeen (gemeenschappelijk) maken van de dijk. In de Over-Betuwe gebeurde dat al bij de dijkbrief van 1383. In tijden van gevaar kregen de dijkplichtigen door het luiden van kerkklokken te horen dat zij moesten verschijnen; het dijkleger werd bij klokkenslag opgeroepen. Iemand zie zich hieraan onttrok, kon zwaar gestraft worden. De ingelanden moesten verschijnen met voldoende gereedschap: kruiwagens, schoppen, zeisen, mest en planken om het werk dat door dijkgraaf en heemraden opgedragen werd uit te voeren. Bij acuut gevaar rustte op iedereen de verplichting om een handje te helpen, ook op degene die geen of weinig eigendom had.

Om te kijken of de dijken in goede staat waren, werden ze door de Dijkstoel geschouwd. *'Eerstelick, datter jaerlicx drie Schouwen gevoert sullen worden, te weten, die Loof-Schouwen, Eerd-Schouwen ende die Louwaert of Tuynschouwen.'* Veertien dagen voor de dijkgraaf met zijn gevolg op pad ging, kondigde de pastoor of dominee de schouw aan. Een aankondiging van preekstoel of kansel bereikte alle betrokken, want iedereen ging zondags naar de kerk. De loofschouw vond in het voorjaar plaats. De Dijkstoel bekeek hoe de dijk erbij lag na de winter. Dijkgraaf en heemraden bepaalden dan of en wat de dijkplichtige eventueel aan de dijk moest doen om de komende winter beschermd te zijn. Hij (be)loofde het opgedragen werk uit te voeren, vandaar de naam loofschouw. Iedere gehoefslaagde kreeg in een cierung of keur te horen wat er van hem verwacht werd. In de Overbetuwse Dijkbrief van 31 oktober 1463 had hertog (in 1339 was Gelre van graafschap naar hertogdom gepromoveerd) Karel van Gelder het als volgt laten vastleggen: *'Voert en so en wollen wij*

niet, dat yemant in onsen voirscrevenen Lande op synen dyck die niet opter schoiren en legge verrast sullen wesen op-ter Laefschauwen, dan onsen Dyck-Greeff sal sy verdingen moegen of daer yemant voir laven wilde.' Het was zaak dat de dijkplichtige aanwezig was bij deze schouw. Was dat niet het geval en moest er een en ander aan het dijkvak gedaan worden, dan besteedde de dijkgraaf het werk uit. Meestal reden in zijn gevolg een aantal aannemers mee. Die waren maar al te graag bereid dat werk tegen een leuk prijsje uit te voeren. De dijkgraaf werd er ook niet slechter van. De boer die in gebreke gebleven was, moest het dubbele van de aanneemsom betalen. De ene helft was voor de aannemer, de andere voor de dijkgraaf. En een te hoge aanneemsom legde beide partijen geen wind-eieren. En op de eerlijkheid van dijkgraaf en aannemer viel nog wel eens wat af te dingen.

Bij de eerd-schouw (eerd betekent aarde), die in de zomer plaats vond, controleerde de Dijkstoel of aan de cierung was voldaan. Deze schouw was een inrij- of teerschouw. Was een dijkgeslaagde in gebreke gebleven, dan reed het gezelschap terug naar de dichtstbijzijnde herberg en bleef daar tot het werk naar behoren uitgevoerd was. De nalatige dijkplichtige moest de verteringen van het gezelschap betalen, vandaar de naam teerschouw. Om zo'n arme man niet helemaal tot de bedelstaf te brengen bepaalde de Gelderse hertog al in 1383 dat de dijkgraaf per dag maximaal een halve oude schild in rekening mocht brengen en de heemraden de helft daarvan. Dat was toch een redelijk hoog bedrag, want een schild was een gouden munt met de waarde van anderhalve gulden. Bovendien stelde de hertog een limiet aan de verblijfsduur in een herberg: niet langer dan drie dagen.

'Ende onse Dijck-Greve sal schouwen met sijnen Heem-raeden die leste schouw opten dijk uytgesondet die tuyn-schouw tussen onser Vrouwen-dagh assemtis ende onser Vrouwen-dagh nativitas' De tuynschouw was de laatste controle voor de winter. Die werd gehouden tussen Maria Hemelvaart (15 augustus) en Maria Geboorte (8 september). Net als het 'schouwen der aarde' was dit een inrij- of teerschouw. Bij deze inspectie keken dijkgraaf en heemraden of de glooiing van de dijk be-tuind was, dat wil zeggen met rijs- of wilgenhout bedekt. Het rijshout dat met palen in het talud van de dijk was verankerd, moest ervoor zorgen dat de golfslag geen vat kon krijgen op het dijklichaam.

Onvoldoende onderhoud

Het kwam voor dat een ingelande niet in staat was zijn dijkvak voldoende te beveiligen. Dat kon het geval zijn wanneer een arme keuterboer verantwoordelijk was voor een stuk vak dat grote schade had door een zware storm, ijsgang of een doorbraak. Maar het kon natuurlijk ook zijn dat iemand door andere omstandigheden, te denken valt bijvoorbeeld aan een misoogst, brand of plunderende soldaten in oorlogstijd, onvoldoende middelen had. Of dat hij de pech had een kwetsbare schaadijk te moeten onderhouden. Zo'n arme ziel had dan het recht om spade te steken. Hij ging dan bij een schouw naar zijn dijkvak, stak een spade (of mestvork) in de grond en zwoer met de linkerhand op de spade dat hij de dijk niet kon onderhouden. Zijn goederen werden verbeurd verklaard en de ongelukkige werd uit het ambt verbannen. Hij mocht alleen zijn 'tilbare' goederen meenemen. In zo'n geval was er sprake van een verlaten dijk. De dijkgraaf vroeg dan wie de spade wilde trekken, met andere woorden wie wil het onderhoud overnemen. Hij kreeg dan de verbeurd verklaarde bezittingen van de dijkverlater. Meestal kwam daarop geen antwoord, want de waarde van de goederen van de verbannen dijkplichtige was daarvoor te klein. In theorie vervielen de bezittingen dan aan de landsheer, dus aan de hertog. In praktijk kwam het erop neer dat het ambt of het kerspel verantwoordelijk werd voor het verlaten dijkvak. Die zaten daar natuurlijk niet op te wachten. Om de gemeenschap niet op te zadelen met de kosten gold in de Over-Betuwe – maar niet alleen daar – het boezemrecht. Boezem betekent in dit geval 'oorsprong', datgene waartoe iets behoort. In dit recht ging het erom voor het onderhoud van het verlaten dijkvak de oude boezem, met andere woorden, de voorlaatste eigenaar op te sporen. Lukte dat niet of was ook die persoon niet in staat de dijk te onderhouden, dan 'boezemde' men verder. Dat kon betekenen dat een eigenaar die zijn hoeve twintig jaar geleden verkocht had, aansprakelijk gesteld werd voor een verlaten dijkvak. Maar intussen lag de dijk er nog steeds belabberd bij. Daarom vroeg de dijkgraaf drie keer 'overluid' of er iemand was die borg wilde staan voor het onderhoud. Dat wilde natuurlijk niemand. Dan besteedde de Dijkstoel het werk aan. Als dat klaar was, vroeg de dijkgraaf of iemand het onderhoud voortaan voor zijn rekening wilde nemen. Die man moest de (dubbele) kosten van het verrichte werk betalen, maar hij werd eigenaar van het met dijkplicht besmette land. De dijkgraaf wist het antwoord natuurlijk al: niemand. Veertien dagen later vroeg hij het voor de tweede keer. Weer niemand. Dan begon de ingewikkelde procedure van het zeventuig of de zevensgevers. Dat waren de zeven gehoefslaagden van de dijkvakken die grensden aan het stuk verloren dijk, vier stroomopwaarts en drie stroomafwaarts. '(...) *soe sullen die seven dien dijck heeren ende geven op oeren eedt dien sij opten dijck sweren (...)*'. Zij waren er dus verant-

woordelijk voor dat de dijkgraaf de gemaakte kosten terug kreeg. We kunnen hen zien als een jury die moest beslissen op welke percelen de dijkplicht rustte. Wegblijven was voor een zevensgever geen optie. Wie niet verscheen moest het verloren dijkvak een jaar lang in zijn eentje onderhouden. Er waren wel een paar uitzonderingen. Een vrouw kon in de Over-Betuwe geen zevensgever zijn. Ook een geërfde die nog geen jaar en dag eigenaar was van besmet land, ontsprong de dans. Wanneer de zevensgevers de opdracht kregen om de besmette percelen op te sporen, vroegen zij veertien nachten uitstel. In het oude dijkrecht rekende men niet met dagen, maar met nachten. De schrijver H. van Heiningen, die veel over waterstaatszaken gepubliceerd heeft, ziet hierin mogelijk een Germaanse oorsprong van delen van het dijkrecht. (De Engelse vertaling van veertien dagen is *fortnight*). Na die veertien nachten, het eerste genecht, kwamen de zevensgevers voor de tweede keer bij elkaar, vaak was er een tweede en derde genecht nodig om tot een uitspraak te komen. In die tijd deden de zevensgevers onderzoek naar eigendommen waarop de dijkplicht van de verloren dijk rustte. Tot slot van de procedure kwamen zij tot een uitspraak, de dijk-gave. Voor degene die met de dijk-gave bedacht werd, liep dat ontzettend in de papieren. Niet alleen moest hij het dubbele van de herstelkosten, de onraet, betalen, maar hij draaide ook op voor de presentiegelden van dijkgraaf, heemraden en opgeroepen getuigen en voor de kosten die de zevensgevers gemaakt hadden. Het dijkrecht was dus onbarmhartig. Om die hardheid deels weg te nemen, ging de Gelderse hertog maxima stellen aan de bedragen. Ook het gemeen maken van de dijk voorkwam dat een of enkele personen die de pech hadden dat in hun vak de dijk brak, alleen voor de herstelkosten moesten opdraaien.

Eigendommen

We kennen de rivieren nu als goed bevaarbare waterwegen. Rijkswaterstaat zorgt er met allerlei maatregelen voor dat de scheepvaart onbelemmerd plaats kan vinden. Dat is niet altijd zo geweest. In 1672 en 1795 slaagden Franse legers erin om de Rijn en Waal te doorwaden en op die manier Nederland te veroveren. Zand- en kleibanken, die zich als gevolg van de stroming steeds verplaatsen, maakten de rivier op veel plaatsen niet of nauwelijks bevaarbaar. Wat voor de scheepvaart en de verdediging van het land een nadeel was, had een keerzijde. De aan- en opwassen zorgden voor landwinst. We spreken van aanwas wanneer het nieuwe land onmiddellijk aansloot aan het al bestaande, het zogenaamde oudhoevig land, land dat al een eigenaar had. Een opwas, of een middelzand of middelweerd zoals dat in Gelderland heette, lag los van de oever.

Wanneer zo'n op- of aanwas ontstond werd het meteen bepoot, meestal met rijshout. Dat hield langsstromende zand- en kleideeltjes vast, zodat

land onmiddellijk aansloot aan het al bestaande, het zogenaamde oudhoevig land, land dat al een eigenaar had. Een opwas, of een middelzand of middelweerd zoals dat in Gelderland heette, lag los van de oever.

Wanneer zo'n op- of aanwas ontstond werd het meteen bepoot, meestal met rijshout. Dat hield langsstromende zand- en kleideeltjes vast, zodat het nieuwe landje zich snel uitbreidde. Zo kon aanzienlijke landwinst geboekt worden. De vraag was van wie de aanwassen en de middelzanden waren. Aanvankelijk was dat heel eenvoudig. In het Germaanse recht waren ze van de landsheer. Maar daarin kwam verandering; de middelzanden bleven van hem, maar de aanwassen gingen toebehoren aan de bezitters van het oudhoevig land. Maar wanneer was er sprake van een opwas, wanneer van een aanwas? Ja, een aanwas lag vast aan de oever, maar zo eenvoudig was dat niet. Een stuk gewonnen land dat vandaag aan de oever ligt, kan na een regenachtige maand waardoor de rivier veel water moet afvoeren wel tien meter van de oever liggen. Net als voor het beheer en onderhoud van dijken en weteringen, was er een groot aantal regels om het eigendom van nieuw land vast te stellen. *'Wat de stroom van zelfs aen yemants Landt aenslaet, dat is metter daad sijne na breette zjns Lands.'* Zo heette het in het dijkrecht van 1622. Of het land 'aansloeg' moest een gerechtelijke procedure onder leiding van de ambtman en gerechtslieden vaststellen. Een door de rivier opgeworpen zandbank die begaan of bevaren kon worden, behoorde aan de ingelande; was dat niet het geval, dan was het van de landsheer. Het begaan was een eenvoudige zaak. De boer die meende rechthebbende te zijn, moest met twee andere personen bij een gemiddelde waterstand droogvoets het nieuwe land bereiken. Twee weken tevoren had hij zijn poging moeten (laten) afkondigen in de kerk.

De tweede manier, het bevaren, was heel wat ingewikkelder en stond bol van de symboliek. Bevaren moet in dit geval vertaald worden met rijden. Uiteraard moest de ambtman hierbij de rechtbank spannen. Het betwiste land werd bevaren met de mestkar. Daarbij trok een span van vier of zes paarden een kar die volgeladen was met mest. Een van de voorste paarden diende wit of grijs te zijn. Twee voerlieden begeleidden de paarden. De een bereed het witte of grijze paard en hij had een fles of kruik wijn om zijn hals. De ander liep naast de paarden en had een wittebrood bij zich. Zij reden bij *'climrender sonne'*, dus voor twaalf uur 's middags naar de aan- of opwas. Drie keer stopten zij; voor het eerst als de voorste wielen van de kar het water raakten, daarna als alle wielen in het water stonden en tot slot als de voorste wielen het nieuwe land raakten. Alle drie keren aten de voerlieden van het brood en dronken ze een slok wijn. Op het eilandje aangekomen reden ze daar rond. Daarna spanden ze de paarden uit en gingen daarmee terug naar het oudhoevig land. De kar met mest zetten ze met touwen en palen vast. Die moest daar zes weken blijven staan.

Na die tijd keerde het hele gezelschap terug. Stond de kar er nog, dan was er sprake van een aanwas en behoorde het aan de ingelande. Maar had het water kar en mest weggespoeld, dan was dat het bewijs dat er sprake was van een opwas of middelzand en het toeviel aan de landsheer.

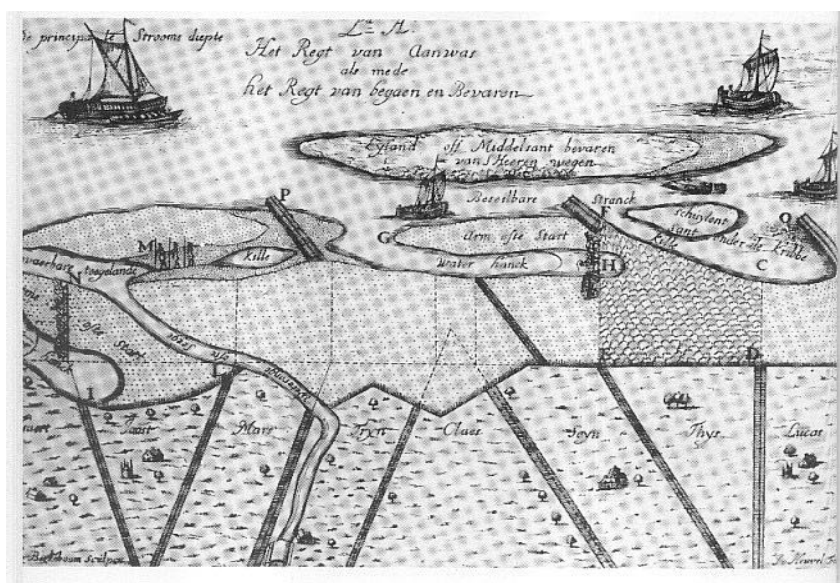
Kribben

Een belangrijke bedoeling van het kribben was de stroom in het midden van de rivier te houden; zo bleef de vaargeul op diepte. Net zo belangrijk was een krib om de oever te beschermen tegen de stroming zodat die beveiligd was tegen golfslag. Maar er was ook vaak sprake van een egoïstischer doel: het verkrijgen van landwinst.

De krib duwde als het ware de stroom van de oever af naar de andere kant. Daar werd de stroming dus een stuk sterker en veroorzaakte vaak schade aan die oever.

Over agressief kribben is menig proces gevoerd.

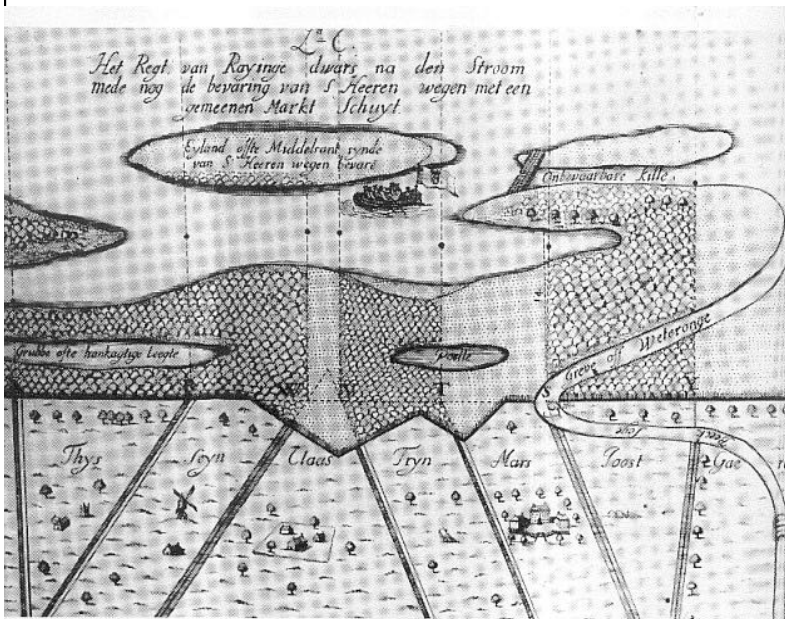
Daarom mocht er tegenover schaarlijk niet gekribt worden.

Afb. 4 Tekening om het recht van aanwas te verduidelijken.
(Groot Gelders Plackaetboek, Aanhangel, tekening bij kolommen 278-288,

Omdat bij en tussen de kribben de stroomsnelheid afnam en daardoor klei- en zanddeeltjes bezonken, ontstond er een op- of aanwas. En natuurlijk was een procedure nodig om uit te maken wie de eigenaar was. In dit geval gebeurde dat met een takkenbos. De ambtman gooide vanaf de kop van de krib een takkenbos in het water. Als de bos buiten het eilandje omdreef was dat ontstaan als gevolg van de krib en was het eigendom van de degene die de krib had gelegd. Dreef de bos tussen eilandje en krib door was de landsheer eigenaar. En onze voorouders hielden met details rekening. Deze procedure mocht alleen bij windstil weer plaats vinden.

Afb. 5: Op deze tekening is te zien hoe een nieuw

stuk land werd bevaren met een marktschuit (Groot Gelders Plackaetboek. Aenhangel, tekening bij kolommen 278-288).

Slot

In het voorafgaande hebben we gezien dat het beheer van water van levensbelang was (en is) voor de bewoners van de Over-Betuwe. Omdat zo'n veelomvattende taak niet door kerspels, laat staan door individuen in goede banen geleid kon worden, is de overheid zich daar al snel mee gaan bemoeien. Al vanaf het begin van de veertiende eeuw zijn - soms harde - wetten gemaakt die de veiligheid van de bewoners moesten garanderen. Maar wetten staan op papier en papier is geduldig. Een wet wordt gemaakt voor algemene gevallen, moet altijd toegepast kunnen worden en mag geen onderscheid maken tussen personen. De praktijk wees echter uit dat geen geval hetzelfde was. Er waren altijd wel omstandigheden, die de ene zaak iets deed verschillen van de andere. Bovendien, de rivier was een levend organisme. Beddingen verzandden, nieuwe riviertakken ontstonden, middelzanden verplaatsten zich. Die veranderingen leidden vaak tot conflicten, waarover een rechtbank zich moest bui-

gen. In een laatste artikel komen een paar van zulke rechtszaken aan de orde.

Geert Visser

Literatuur

van den eigenaardigheden toestand der belangrijkste helft van ons land, Zutphen z.j.

Derksen, J.T.M.Beekman, A.A., Het dijk- en waterschapsrecht in Nederland vóór 1795, 's-Gravenhage 1905-1907.

Beekman, A.A., Nederland als polderland. Beschrijving, Dagboek van een watervloed. Dijkbreuken en overstromingen in de Over-Betuwe in januari 1809, Kesteren 2001.

Driessen, A.M.A.J., Watersnood tussen Maas en Waal. Overstromingsrampen in het rivierengebied tussen 1780 en 1810, Zutphen z.j. (1994).

Driessen, A.M.A.J. en G.P. van der Ven, In de ban van Maas en Waal. Waterschapszorg in verleden, heden en toekomst, z.p. 2004.

Heiningen, H. van, Dijken en dijkdoorbraken in het Nederlandse rivierengebied, 's-Gravenhage 1978.

Heiningen, H. van, Tussen Maas en Waal. 650 jaar geschiedenis van mensen en water, Zutphen 1972.

Mentink, G.J. en Johan van Os, Over-Betuwe. Geschiedenis van een polderland (1327-1977), Zutphen 1985.

Kuys, Jan, De ambtman in het kwartier van Nijmegen (ca. 1250-1543), Nijmegen 1987.

Loon, W. van, Groot Gelders Plackaetboek, Arnhem 1714-1740.

Moorman van Kappen, O., J. Korf, O.W.A. baron van Verschuier, Tieler- en Bommelerwaard 1327-1977. Grepen uit de geschiedenis van 650 jaar waterstaatszorg in Tielerwaard en Bommelerwaard, Tiel/Zaltbommel 1977

Nijhoff, I.A. (red.), Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland door onuitgegeven oorkonden opgehelderd en bevestigd, deel I, Arnhem 1830.

Ven, G.P. van der (red.), Leefbaar Laagland. Geschiedenis van de waterbeheersing en de landaanwinning in Nederland, Utrecht 2003, vijfde druk (eerste druk 1993).

Visser, G. Waterbeheersing in de Gendtse dorpspolder (1). In: Publicaties Hist. Kring Gente, sectie G, heemkunde, bijdrage 16, 2003.

Jiet, jiet (Tis toch niet te gleuve?!)

Ge kun 't gleuve of niet: Ok a'j oud of ouwer wô, ku'j raore dinge belêve. En da za'k ow us uutgebred uut de doeke doewn.

Tun êrste, ik hê d'n kwak valse tande, 'n bril, 'n geluidsinstallatie achter en ien de ore, grieze haore, die mèt 't jaor minder worre, en 'n zooi pille, dus wat da betref kank wel aanspraak make op 't geen wa ien de êrste zin over lèeftied stee.

Wieder hê'k ien mien huus de spulle die 'n mins ien Nederland zoal hê um te kunne gebruke, te lêve en wone en ok de herinneringen aon de minse die er mèn mien wônden. en zo meer. Ok nog 'n mobieltje en 'n zo goed as ni'jje keuke.

Ik von da mobieltje eigelijk nie zo nodig, mar Riet, mien vrouw, zo'n vijf jaor geleje, zei dukker: "Mien moewder zei altied (in het Nederlands) "Ik wil niet armoeiender weg, rijk worden". En die had 't van wêr (ien 't Fries) van ur moewder ."Now, Riet zei dus "Awwe op vakantie gaon in 't buteland en ow overkum wat, dan mot ik mar zurge da'k kontak kan make en houwe, mèn mien kiender. Dus ge kop mar zo'n ding!"

Ik spartelde in zokke gevalle nog wel us tege, mar da hiel altied zo goed as nooit, veul uut. Dus da mobieltje kwam en is gebleve. Ien de keuke op 'n schepke steet tie now jaor en dag gekoppeld aon 'n oplaojer te wachte tok 'm ien tes stêk a'k van huus gao. Da mo'k, want mien kiender zêgge: "Pa, a'j van huus gao, stêk je da ding ien tes. Wi'j wille wete wo'j uuthang a'j nie thuus zie. Net as of ik stiekum de pie-p wil uutgaon, now lao'k 't dan mar zo.

Tun twidde, ok zo rond 2000, zei Riet nog al ins "Harrie, ik wil niet erremoeiender" enz. Kort en goed, ze wou 'n ni'jje keuke.

Ik ha da toe misschien al 'n por jaor tege kunne houwe, mar ik mos uiteindelijk bakzeil haole.

Affijn, we struften Aourum, Nimwêge en alles wat t'r tussenien lei, af en troffe uiteindelijk iets wa nor onze zin was. De Rabobank was t'r mèt ins en 't gieng gebeure.

Ik ha ien tussetied 'n magnetron gezien, wor ik bar veul schik mee kreeg. Een mooie Siemens, die van alles kon: 'n aove mèt 'n grill, 't ding kon dui-je, bakke, brouwje, grille, opwe-rme, klok, wêkker die jiet jie-t zei, dubbel ienstêlbaor. Veurprogrammere, combinere. Dor hê'k 't wel zo'n bitje.

Ik mo onderhand êrs nog êkkes zêgge, dad ik thuus de kok was. Riet werkte, nes ik, ok buteshuus en zi'j zurgde vur orde en netheid en ik vur de bodschappe en 't ète. Da was en is jaore zo gebleve.

Iendachtig Riets liefspreuk van erremoeiender wêg, kozen we ok vur de dure magnetron.

Daddis tan 5 jaor geleje.

Ien juni van di jaor op 'n vri'jdag, 4 jaor en 10 ma-

onde laoter: Ik liep dur de keuke en ik hörde 'jiet' 'jiet' en ik doch: "Was tan now?" Ge wit nes as ik da'j a'j ien ow gedachte wa vraog, ge gin antwoord krieg. Trouwes a'j alleen wôn, dan krie'j bi'j hardop praote, ok gin antwoord. Ekkes blieve luustere en ik wis 't. De magnetron!

Da gejiet jiet bleef, wa'k ok probierde um 't huuj te laote worre. Of tie aon of uut ston, 't hielp nie. Ik nam de tied tusse twee jiete op, mar da kon'k uut de kop nie bi'j houwe. Toe gieng ik wel twee of drie keer over 'n half uur lang, stripkjes op papier zette. Twouluf tot dartien keer jiete't ding, ielke keer! Dus zo um en um de twee en 'n halve minuut pur keer. Ik rakte d'r besoes van. Ik gieng de keuke al zoveul meugelijk mi'jje (mijden).

Ik klom ien de tillefoon. De keukeleverancier had wellus iets ien die gees gehôrd en gaf mien 't adres van Siemens Nederland.

Now, ik belde den Haag of Rijswiek of ik wit nie mèr waar, en de tillefoon dor begon ok al "Bij de eerste piep, bij de derde piep". Affijn ik koos uut de meugelijkheden, nummer drie en kreeg gelukkig

een expèr aon de lijn. Hi'j snapte 't probleem, want 'hi'j vetelde een hele hoop over hoe zoiets kon gebeure en wor ik bar weinig van snapte. Hi'j vroeg ok of ik een vaatwasmachine en of een wasdreuger ha.

Now, ik kon antwoorde dat de vaatwasser nog nooit van zien leve gepiep ha en dat de wasdreuger bi'j uutscheie zo'n rotlawaaï gif da'k 't'r as de bliksem nor toe vlieg um um uut te zette en dattie dan netjes stil wôr.

Zien raad was uiteindelijk om de de stroom 'n halve dag uut te zette en dat nog een keer 't eigeste as 't niet goeng. As tie dan nog nie ophiel en bleef piepe, dan mos ik maandag mar trugbelle en dan zou tie 'n monteur sturen.

Ik kon gelukkig de elektriciteitsgroep viende wor de magnetron op was aongeslote. Want ik ha nie zoveul zin um alles twee keer uut te schakele en

dan wèr de apperate en alles wa klok ha, op de goeie tied te zette.

Twee nachte hèddik de goeie groep stilgeleid, mar 't hielp niet.

Van da gejet ha'k minder las a'k de geluidsinstallatie van mien ore uutzètte of niet iendee. Dus doofechtig zien héd ok nog wel us zien goeie kante.

De maandagmerge ha'k ien Doneburg bi'j **Richard van Driel** 'n afspraak over 'n por foto's. vur de kèrsefeeskrant. (Tusse twee hökskes: op bladzij drie van deze Ganita mare steet ok nog iets over um, wa'j ok leze mot).

Onderwèg nor um toe, doch ik, dat ik, as ik wèr thuus was, Siemens mar us mos gaon opbelle um 'n monteur te sture.

En ik doch: veuri'j koste vanuut Aorum of Nimwège 'n half uur hèn en ok wèr trug, twee keer € 40, ripperatie € 50, btw dur bi'j, now, € 150 op zien minst. Mar ja, wa mo'j?

Toe'k 'n hortje bi'j Richard was zei tie: "Wa piep t'r toch?. Da's iets bi'j ow!" "Bi'j mien?" Ik vuulde ien mien jassetesse en hiel mien mobieltje dur uut. Ik had niks gehörd, want ik ha mien oorapparaatjes niet ins bi'j mien.

Toe'k thuus kwam hè'k bedeen de oordupkes ien gedaon en mien mobieltje vur mien op toffel geleid en d'r nor blieve kieke. 't Was mar èkkes en toe gieng 't jiet jiet en op 't scherpke kwam èkkes te staon: 'Simkaartfout' En inderdaad, de achterkant van het mobieltje wou niet zo goed mèr slute.

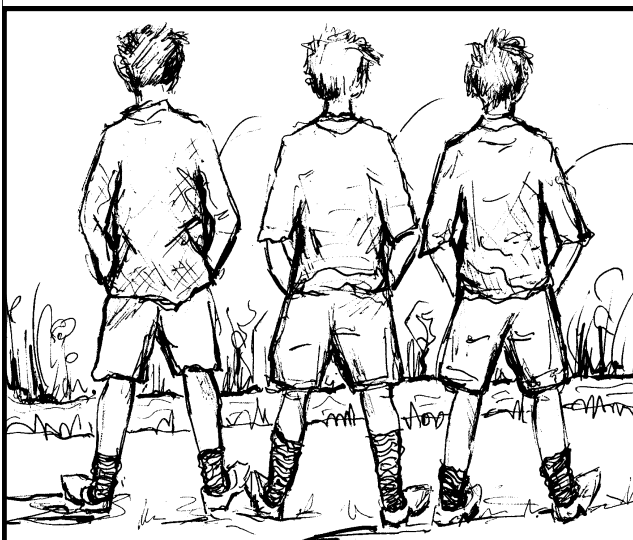
Da was op maandagmer. Den eigeste middag wier ik gebeld dur 'n vróllestèm, die mien namens KPN gratis vur niks 'n mobieltje wilde sture, as ik het abonnement mè twee jaor wou verleng. En ik zei "Da kum goed uut djènje, fijn aj da doen wil". En toe'k d'n haok dur oplei, doch ik:

Tis toch niet te gleuve!?

Harrie Scholten.

Eigelijk ziek nog nie helemol klaor, want ik hèn nog 'wa meer te zegge:

Tun èrste: Disse kéer hèn mien zuster Truus nie ge-

teiked, want ik doch: "Da kank eiges wel, twee van die apparaatjes". Achteraf hèn'k tur spiet van.

Tun twidde: 't Vevolghaol van over de wèg van hèn en wèrum nor schol, kum nog wellus a'k tied van lève hèn.

Tun darde: Riet Berends hèdien de grondverf 'n Nederlands vechaol geschreve da'k ien 't vörjaor dink ik, wel ien't Gendts overgezèt aon ollie kan deurvetèlle.

Ge zie da'j vurlopig nog nie van mien af zie.

't Wör egel erger.

Nor aonleiding van mien vehuilje ien Ganita mare nummer twee van dit jaor wor 't vèr pisse ien mien jeugd beschreve wier, vertèlde 'n hele aorige vrouw mien 't volgende:

Ik ha drie bruurs die ok wel us zo iets deje.

Zi'j deje wie 't hochste over de heg kon pisse. Ik mos dan kieke wie dur won.

Vur de duidelijkheid (en um wa loze ruimte op te vulle) hèn'k 't pisploetje van de vurrige keer hiernève nog us èkkes gekopieerd.

Ge mot die driefgraaf durbi'j wègdinke en dorvur ien de plek ien ow vurbeelding 'n hèn paote.

't Djènje mo'j achter de heg nie meedinke, want ik wil nie da ze bezoewdeld wör.

Tusse twee hukskes, kenne gillie 't hele ouwe liedje:

**Kruup mar nie wèg,
Achter de heg,
Ik zal ow vanaovond wel kriege.
Tis nog nie duuster genoeg!**

Ik weet nie hoe de melodie hiet, mar ik wil 't wel dur de tillefoon veurzinge, aj èkkes opbel.
Ge kun ok nève komme ien Villa Ganita.

Opnieuw een naambord uit de Gendtse bodem

In Marktpraat 2001 hebben we onder de kop Gendt met een t, kunnen lezen hoe het oude straatnaambord van Gent via allerlei omzwervingen uiteindelijk op een zolderkamer aan de muur kwam te hangen. Dankzij Jan Aarntzen en zijn zoon Theo is dit naambord van Gendt bewaard gebleven. Hun bord stond aan de Langstraat. De borden zullen wel aan alle toegangswegen naar Gendt hebben gestaan. Vanaf Angeren aan de Angerensestraat. Vanaf Nijmegen aan de Nijmeegsestraat. En vanaf Doornenburg, je raad het al aan de Doornenburgsestraat. Opnieuw is er een naambord opgedoken, dit keer in Hulhuizen.

Nu hebben we het aan Ben Melgers, Molenstraat 11 te danken dat er weer een naambord van Gendt behouden blijft. Dit bord krijgt een plaats in ons kringgebouw.

Vondstomstandigheden

Hiervoor moet ik overstappen op een ander onderwerp: het klimaat. We kunnen het regenwater niet meer kwijt; het geeft te veel overlast. De ene keer hebben we te veel, een andere keer te weinig. Je hoort het op de tv, je leest het in de krant: opvangbekkens worden als de oplossing gezien. Aangewezen gebieden worden onder water gezet om andere kwetsbare gebieden te beschermen. In het kader van waterbeheer is men in de Betuwe begonnen met het project Landinrichting Ruilverkaveling Over Betuwe-Oost. In opdracht van de Landinrichtingscommissie en onder beheer van Waterschap Rivierland is men begonnen aan de Uitvoering Waterbeheersing Oostkom. Wat houdt dit in? Een betere regenwaterafvoer door de sloten uit te diepen en te verbreden en door sloten met elkaar te verbinden. Ook worden schutsluizen aangebracht om het regenwater op te kunnen slaan. Deze werkzaamheden werden in Gendt verricht door Postma Bouwmaatschappij bv uit Bergharen. Nu terug naar ons bord. Tijdens het aanbrengen van een nieuwe duiker schuin onder de Molenstraat door, richting 't Hof, kwam op 11 maart 's morgens vroeg een ijzeren plaat te voorschijn. Hij lag onder de oude duiker. In eerste instantie werd dit door de werkers genegeerd, maar op aandringen van Ben Melgers, die als toeschouwer aanwezig was, werd de plaat naar boven gehaald. Hij zag het belang hiervan in. Hij vond dat dit bord iets voor de historische kring was. Otemann gebeld, Ans was wel thuis, maar Wim was werken. Geen nood, eerste reserve Janssen gebeld. Martje was thuis en Gerard naar een afspraak. Dan is een mobieltje heel handig. Voor vier uur moest ik het bord ophalen aan de bouwkeet, bij de uitvoerder van Postma, de heer Jelle Rutgers uit Doornenburg.

Omschrijving bord

Metalen bord, geëmailleerd blauw. Afmeting 70 cm. breed en 40 cm hoog met witte rand van 12mm. De naam G E N T in grote, witte letters, 15cm hoog. Linksboven op het bord staat A.N.W.B. Rechtsbo-

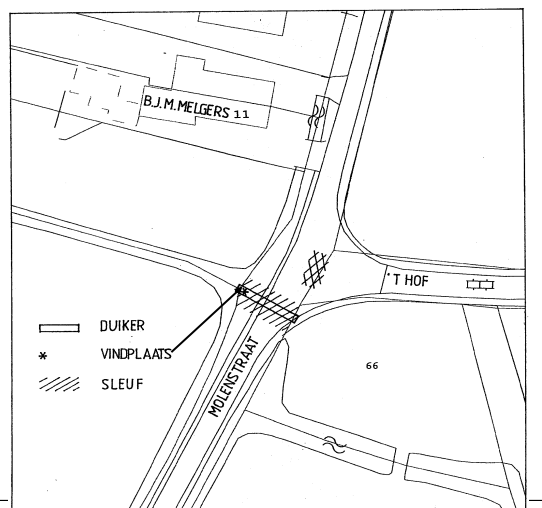
ven K.N.A.C., lettergrootte 54mm. Op de hoeken vier bevestigingsgaten van 7mm doorsnede. Op de rechter onderhoek in de witte rand nog net leesbaar BUSSUM. Voor dit woord een tekst welke niet meer leesbaar is. In de rechter onderhoek van het bord zijn twee kogelgaten aanwezig.

Wegbewijzing

De geschiedenis van de ANWB begint officieel op 1 juli 1883, toen de Nederlandsche Velocipedisten Bond werd opgericht op de Maliebaan in Utrecht. In die dagen was een velocipedist een pionier op een gevaarlijk voertuig. Ja, de fiets. Om hun hobby uit te dragen en het bevorderen van toerritten en wedstrijden ontstond de behoefte aan een vereniging en werd de Velocipedisten Bond opgericht. In 1885 werd de naam van de vereniging veranderd in Algemene Nederlandsche Wielrijders Bond. De wegbewijzing was een taak van de A.N.W.B. die deze tak in 1894 begon. De naam K.N.A.C. is ontstaan als verlenging hiervan voor het automobiel (Koninklijke Nederlandse Automobiel Club). In 1925 worden deze twee samengevoegd. De richtingsborden worden in 1932 geïntroduceerd. In 1935 beëindigen de partijen hun samenwerking. Het bord van Gent is dus in de periode van 1925 tot 1935 geplaatst.

Gerard Janssen, sectie geografie.

Wim Otemann, sectie archeologie.

Eerder verschenen

Via deze rubriek willen wij uw aandacht vragen voor een van de publicaties, die wij langer dan zo om en om 19 jaar geleden uitbrachten. Rond 300 leden hebben ze nog niet in handen gehad.

Voor hen en voor andere belangstellenden schenken wij aandacht aan een exemplaar, dat u tegen kostprijs kunt afhalen tijdens de openstellingsuren in ons onderkomen. Telefonisch bestellen, of via E-mail tegen vooruitbetaling, kan uiteraard ook. Zie voor nummers of adressen de voorlaatste pagina van deze Ganita mare .

Uiteraard kunt u ook altijd langskomen voor een kopie van andere reeds verschenen publicaties.

De voor deze keer gekozen publicatie is een weergave van een voordracht door de heer Wim Krechting voor de Historische Kring Gendt op 23 november 1988.

De kosten zijn: 14 pagina's A4 formaat met tekst en knipsels € 1.40
Eventuele omslag € 0.50 extra,
Voor toezending per post moeten wij de enveloppe en porto erbij rekenen € 1.50 extra.
Oderstaand treft u de weergave aan van de 1e bladzijde:

HULHUIZEN, OMDRACHT EN SOLI DEO GLORIA

Uit de kronieken blijkt dat Gendt tenminste reeds in 793 een eigen parochiekerk bezat, toegewijd aan de H.Martinus.

Aan de banden met de abdij van Lorsch danken we pastoor Gerward met diens befaamde bibliotheek, een relatie die voortduurde tot 1228.

In 1233 kreeg Gendt stadsrechten en had een parochiekerk van enige omvang zoals aanwezige fundamente bewijzen.

De kerk fungeerde als moederkerk voor Doornenburg, Pannerden en Angeren die van hieruit werden bediend..

Rond 1600 doet de Hervorming in Gendt zijn intrede: Pastoor Rutjes gaat over tot de nieuwe leer en in 1601 wordt de eerste predikant Johannes Seporinus uit Gendt vernoemd in een verslag van de Nijmeegse Synode. Vanaf dit moment gaat het kerkgebouw over naar de Hervormden (hoe gering ook in aantal) en zijn de katholieken aangewezen op de Kleefse enclave Hulhuizen.

De kerk van Hulhuizen wordt nu op haar beurt moederkerk voor Gendt, Doornenburg, Pannerden en een deel van Bemmelen.

Hulhuizen wordt al in 1250 als zelfstandige parochie vernoemd. Vanaf 1450 tot aan de opheffing in 1844 zijn alle pastoors en kapelaans bekend. De grafsteen van Johannes de Leeuw (overl.1826), die 53 jaar pastoor was van Hulhuizen, lag nog voor het altaar in de later te noemen kapel.

Na de komst der Fransen werden de katholieken (gedeeltelijk) weer in het bezit gesteld van kerken of werden nieuwe kerken gebouwd.

In Gendt verrees eerst in 1844 aan de Markt de nieuwe (Waterstaats)kerk. Bemmelen en Pannerden waren toen al lang zelfstandig. Doornenburg volgde in 1848.

De Waal had inmiddels een groot deel van Hulhuizen afgekalfd; er woonden nog maar 10 van de oorspronkelijk 72 gezinnen. Tenslotte werd de kerk zozeer ondermijnd, dat ze niet langer kon worden gebruikt.

In 1844, op zondag 20 oktober (vermeldt de Godsdienstvriend), was er de laatste zeer emotionele dienst.

Woensdag 23 oktober daarna werd de Martinuskerk in Gendt ingezegend. Pastoor G.Oosterik verhuisde van Hulhuizen naar Gendt, waar hij bleef tot 1861. In Hulhuizen liet hij met materiaal van de oude kerk een kapel aan de Waaloever bouwen. Er bestaat een lijst van giften en schenkingen, waarin ook inwoners van Doornenburg worden genoemd.

De kapel werd in 1845 ingewijd en werd het begin van een oude traditie:

DE HULHUIZER OMDRACHT.

De oorsprong van de Hulhuizer Omdracht ligt niet vast, maar in 1640 wordt ze vermeld als openbare processie, samen met die in Huissen en Wehl.

De organisatie berustte bij het kerkbestuur van Hulhuizen, later bij het kerkbestuur van Gendt. In de notulen van de vergaderingen wordt de Omdracht regelmatig vermeld:

In 1863 wordt J.Nuy belast met het uitzetten van de processieroute.

In 1869 moeten de kermiskramen van de gewijde grond!

In 1862 en 1876 toestemming om misgewaden en processievanen aan te kopen

In 1876 is de kapel beschadigd door het hoge water en moet worden hersteld.

Scheepsexplosie vlak over de grens

De vuurwerkramp in Enschede ligt nog steeds vers in ons in ons geheugen. Meer dan honderd jaar geleden gebeurde een vergelijkbare ramp, niet ver van hier, maar die is vrijwel vergeten. Daarbij kwamen zelfs enige mensen uit Gendt om.

De Gelderlander en Duitse kranten stonden er de weken daarna vol van. Ook zijn enige aantekeningen van "ooggetuigen" bewaard gebleven, zoals van de toenmalige dominee van Materborn, Richard Heinrichs en van agent Broeke, die de ramp meemaakten. Helaas spreken de bronnen elkaar nogal eens tegen op een aantal punten. Volgens de een speelt het betreffende drama zich af op dinsdag 19 maart 1895, volgens de ander op 20 maart. Ook het tijdstip waarop de ramp plaatsvindt varieert, net als de namen en het aantal van de slachtoffers.

Volgens een nazaat van een van de slachtoffers, ons lid dhr. C. van Meekeren, die ons ook enige krantenartikelen gaf, is hem vroeger wel eens het verhaal van het ongeluk verteld, maar was het ook toen al zo verwarrend dat hem er niet veel van bijgebleven is.

Hier volgt een poging tot reconstructie, waarbij ik ervan uitga, dat de gegevens die in meer verhalen voorkomen en de meest uitgebreide gegevens waarschijnlijk de waarheid vertellen.

Er lagen kisten met dynamiet opgeslagen in een pakhuis aan Duitse zijde van de Rijn nabij Griethausen, hemelsbreed niet ver van Spijk en Tolkamer. De schepen die er bij lagen zijn:

het schip "Elisabeth" met als kapitein H. Reijmer uit Pannerden (de eigenaar was echter C. van Meekeren van de Waalkade in Gendt, zo staat geschreven), verder "de Maria Odelia" van Kobus van Meekeren uit Gendt,

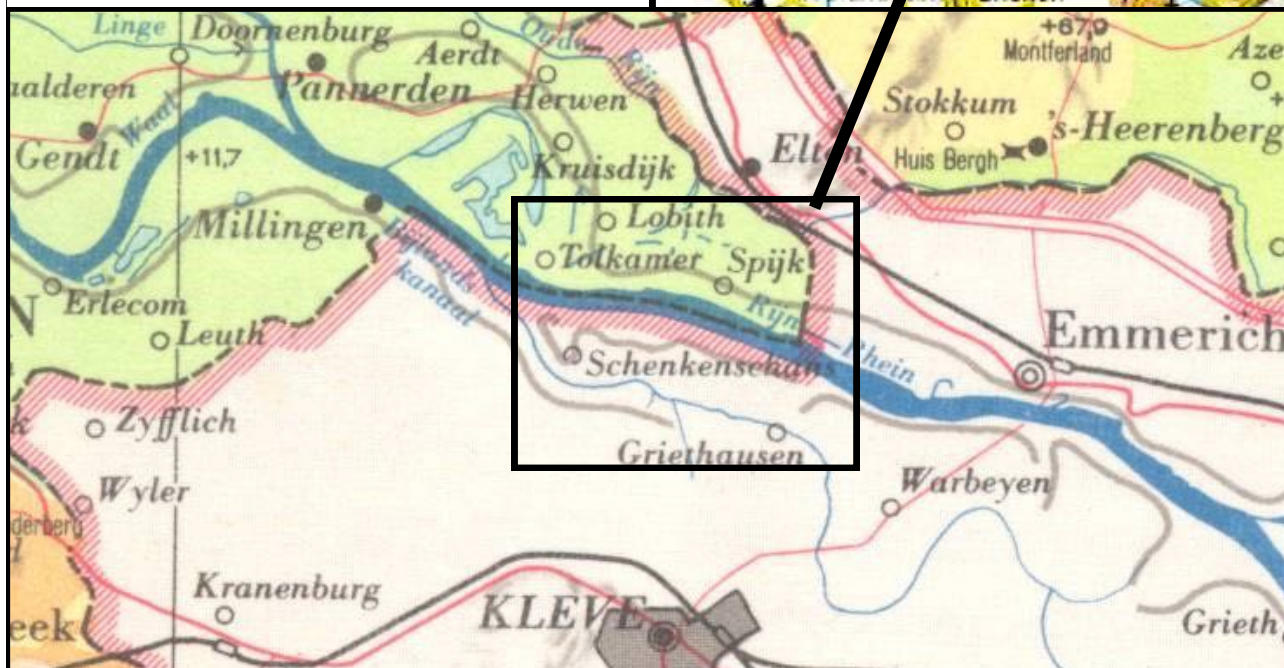
"de Hoop", een tweemaster uit Millingen aan de Rijn van H. Gerritsen, de "Vier Gebroeders" van P. Vermaas, de "Gesina" van W. Leenders, "de Duif" van Th. Drevers uit Millingen en "de Grete" van dhr. Willemsen.

Dus 7 schepen in totaal.

De Elisabeth en de Maria Odelia zijn beide eigendom van Van Meekeren uit Gendt.

In ons genealogiebestand komen in die tijd een Cornelis en Jacobus van Meekeren voor, broers. Van Jacobus wordt nog als beroep schipper vermeld. Deze Kobus bevaart als kapitein de Maria Odelia (Odelia is een naam die bij de Van Meekeren vaker in de familie voorkomt) en op de Elisabeth (van zijn broer Cornelis of misschien familiebezit) is kapitein Reijmer aangesteld. Het doet er voor het verhaal verder niet toe.

De kisten met dynamiet zijn afkomstig uit de kruisfabriek van Porz bij Keulen en moeten via het Zeelandse Liefkenshoek naar Port Elizabeth in Zuid-Afrika verscheept worden om uiteindelijk in de goudmijnen van Zuid Afrika te belanden. De plaats

van handeling is een overslaghaven **bij Griethausen**.

Het verladen gebeurt door arbeiders van de Porzfabriek onder leiding van Mathias Küchenberg. Deze heeft dit karwei in akkoord, dus voor een bepaalde prijs, aangenomen. Dat zij dit werk op deze plaats en niet in Keulen doen is niet normaal. Meestal doen arbeiders uit **Lobith** dit in Nederland zelf. Dat dit nu niet het geval is, komt omdat het dynamiet tijdelijk in deze Duitse opslagplaats is ondergebracht vanwege hoogwater en kruierend ijs.

Begin 1895 was het dynamiet al met 2 schepen vanuit Keulen naar Lobith vervoerd.

In een van de artikelen wordt verteld dat het schip "de Hoop" van Gerritsen, beladen met dynamiet uit Keulen voer met een witte waarschuwingsvlag met een P erop (Pulver, dus kruit).

Bij aankomst in Nederland vonden de douanebeambten uit Lobith het verstandiger de lading over 7 schepen te verdelen. Maar kort daarop trad strenge vorst op. Begin februari dreven er al grote ijsschotsen op de Rijn. Het vervoer werd te gevaarlijk tijdens deze omstandigheden en daarom zochten de schepen tijdelijk toevlucht in het Vossegat (niet het Gendtse). Nog voor het ijs op 10 februari volledig vast ging zitten, werd besloten de schepen te lossen tot de weersomstandigheden verbeterden. Het dynamiet werd in een grote hal opgeslagen bij **Sal-morth nabij Griethausen**. Die hal lag op onge-

veer 100 m. van de zuidelijke oever en stond bekend als "de Schürpoll". Het dynamiet werd vanuit de schepen op karren geladen en naar die hal vervoerd. De weg werd met stro bedekt om schokken te vermijden. Op 17 februari was het karwei geklaard.

Het wachten was op beter weer en een maand later was dat waarschijnlijk het geval. Op 19 maart werd begonnen met het weer inladen. Het overbrengen van de kisten met dynamiet naar de schepen gebeurt onder toezicht van 4 Pruisische gendarmes. Tijdens deze bezigheden vinden arbeiders en gendarmes nog tijd om voor een foto te poseren. Toch hebben de gendarmes het niet makkelijk, omdat de arbeiders niet al te zachtzinnig te werk gaan. Op een van hun waarschuwingen schijnt Mathias gezegd te hebben: "Ach wat, die lui kennen er niets van". Ook heeft blijkbaar een van de bewakers gezegd dat het dynamiet behandeld moet worden als eieren, waarop een arbeider antwoordde: "Ei wat, het zijn geen eieren". Nu schijnen er überhaupt weinig veiligheidsmaatregelen genomen te zijn. Eigenlijk moet iedere kist apart gedragen worden en voorzichtig in het ruim gezet worden. Maar de arbeiders zijn dynamiet gewend en zien geen gevaar. Ze laden meerdere kisten op handkarren, volgens een ooggetuige zelfs 150 kilo, dat wil zeggen 6 kisten, tegelijk. Ze laten ze op een hellende plank naar beneden in het ruim zakken.

Transportschiff vor dem Explosionsunglück (März 1895)

Ze hebben al de Gesina, de Vier Gebroeders en de Grete volgeladen en zijn in de namiddag, waarschijnlijk schemert het al, bezig met de Elisabeth. Op het houten kruitschip bevindt zich bovendien een brandende kolenkachel tegen de kou; er is dus vuur in de nabijheid.

Ongeveer tegen half zes, andere bronnen zeggen half zeven 's avonds (maar dan zou het al donker zijn) gaat het mis. Er wordt een geweldige klap gehoord en alle huizen in de verre omtrek schudden op hun grondvesten. De explosie schijnt in Heerlen (Limburg) en zelfs tot in Tietjerk (Friesland) te horen zijn geweest. Bijna alle ruiten van huizen in nabije plaatsen sneuvelen en enkele huizen die in Keeken, het dichtsbij de plaats des onheils staan, worden zwaar beschadigd en totaal onbewoonbaar.

In Kranenburg zag men eerst onder dondergeweld een vuurzuil en later een machtige rookzuil opstijgen. In Emmerich voelde men de trilling van de explosie en een geweldige luchtdruk en duizenden ramen gingen eraan, net als in Spijk, Tolkamer, Lobith, 's Heerenberg en Elten. In Aldekerk sprongen met een knal ramen en deuren open. Maar dat is alleen maar materiële schade. Het ergst is het voor de direct betrokkenen.

De Elisabeth van Reijmer, geladen met 1000 kisten dynamiet, vliegt letterlijk en figuurlijk de lucht in en zinkt meteen. De ernaast gelegen "de Hoop", uit Millingen aan de Rijn, vliegt in brand en zinkt daarna. Gelukkig was dit schip nog onbeladen, anders zou de ramp nog verschrikkelijker zijn geweest. De Gesina en de Vier Gebroeders waren al beladen en zijn in de buurt voor anker gegaan en zij raken net als de nog onbeladen Maria Odelia zo beschadigd dat ze niet meer weg kunnen varen, maar als door een wonder exploderen ze niet. De Duif, die ca. 100 meter verder ligt, ziet nog kans gauw het anker te lichten en laat zich honderden meters afdrijven. Dit schip was nog niet geladen. De familie Drevers op dit schip komt met de schrik vrij, hoewel het dak van de roef werd ingedrukt. Het schip de Grete van Willemsen ontsnapt aan de catastrofe omdat het al geladen een stuk verderop bij Lobith lag.

Op de Elisabeth worden de kapitein, H. Reijmer en mogelijk ook zijn broer W. Reijmer uit Pannerden gedood. De bronnen zijn hier niet eenduidig over. Zijn familie scheen al enige tijd met ziekte en ander ongeluk te kampen te hebben en dit was wel het toppunt van noodlot. Verder verliezen schipper Hendrik Gerritsen uit Millingen, net als zijn 24-jarige zoon of was het zijn broer? Johan het leven op de Elisabeth.

Vrouw Gerritsen en de rest van het gezin, een 18-jarige dochter en drie kleine kinderen, bevinden zich op hun eigen, ernaast gelegen, brandende schip, de Hoop. De vrouw en 18-jarige dochter worden door de explosie van de Elisabeth uit hun eigen boot op de wal gekatapulteerd. De dochter leeft nog 3 uur, maar overlijdt daarna aan haar ver-

wondingen; de moeder wordt zodra hulp ter plaatse is naar het hospitaal in Kleef gebracht en zij overleeft net als haar andere drie kleine kinderen de ramp.

Ook schipper Vermaas, zijn 23-jarige zoon en 19-jarige dochter sterven. Of zij op de Elisabeth of hun eigen schip waren, wordt niet duidelijk. Vrouw Vermaas schijnt later in het ziekenhuis gestorven te zijn. Op de Elisabeth zijn ook Kobus van Meekeren en de 19-jarige scheepsknecht Herman Bresser uit Hulhuizen bezig met vracht inladen. Kobus raakt net als Herman zwaargewond en beiden worden in het gasthuis te Kleef opgenomen. Kobus heeft het halve gezicht verloren, zijn been gebroken en een 10-tal houtspaanders in zijn lichaam. Beiden sterven daar weldra. Kobus had al 25 jaar dynamiet vervoerd en nooit een ongeval gehad.

De Porzarbeiders Mathias Zündorf, Josef Kranz, Mathias Küchenberg, Hubert Küchenberg en Heinrich Diest zijn allemaal op of bij de Elisabeth aan het inladen en opstapelen van de kisten en sterven. Een van hen treft men buiten, dood voor de handkar aan. De gendarme Inziorsk, die in de onmiddellijke nabijheid van de dynamietopslagplaats stond, werd wel door de explosie tegen de vlakte gedrukt, maar bleef tot zijn geluk ongedeerd. Zijn helm was daarbij wel een heel stuk door de lucht gevlogen. En ook een vertegenwoordiger van de assurantiemaatschappij, die net een paar minuten de boot verlaten had, had het geluk dat struikgewas hem tegen de klap beschermde.

De onheilsplaats lag ca. 1/2 uur van het Station Spijk. De 4 zwaargewonden zijn met een extra trein uit Spijk naar het St. Antonius Hospitaal te Kleef gebracht, maar voor twee ervan baatte dat dus niet. Een van de gewonden, een niet met naam genoemde schipper, waarschijnlijk W. Leenders, krijgt van de kranten alle lof omdat hij tijdens de ramp nog verschillende personen gered heeft. Hij heeft een vrouw van een schip gehaald en andere personen op straat in veiligheid gebracht, hoewel hij verschillende verwondingen had. Uiteindelijk zijn er 15 doden te betreuren, misschien zelfs 16, want er wordt ook gesproken over de vrouw van Van Meekeren, die sinds het ongeluk vermist werd. De lijken zijn allemaal verschrikkelijk verminkt. Drie lijken werden door de journalist van de Gelderlander de volgende dag nog op de oever aangetroffen. Zij zijn dus niet direct geborgen. Van 9 van de slachtoffers zijn alleen maar lichaamsdelen over. De oorzaak van de ramp blijft onduidelijk, omdat alle betrokkenen die uitsluitsel hadden kunnen geven, stierven. Maar uit verslagen van de betrokkenen blijkt dat men het dynamiet heel onvoorzichtig en ruw behandeld heeft.

De Elisabeth was zelf niet verzekerd, maar de lading wel. De getroffen bevolking drong ook gauw aan op vergoeding van de geleden schade. De dynamietfabriek stortte ras 10.000 DM voor de nabestaanden en ook de verzekering ging tot uitkering over. Dat bedrag lijkt misschien veel voor die tijd,

maar 2 schepen waren verwoest en 3 ernstig beschadigd en tenminste drie families misten hun kostwinner.

De fabriek liet taxateurs de schade in de verschillende plaatsen berekenen. In de kranten klaagde men dat er geen bewaking bij de overgebleven restanten was. Dat er meer ongelukken konden gebeuren. In zijn algemeen kwam de roep op gang dat de regering moest zorgen dat er streng toezicht plaatsvond bij het in- en uitladen van dynamietschepen. Ieder kistje moest apart gedragen worden en de hoeveelheid per schip moest beperkt worden. Vuur op schepen moest verboden worden, alsook het varen 's avonds of bij mist. In de winter mocht men ook geen dynamiet meer per schip vervoeren. Een aantal van die maatregelen zal zeker getroffen zijn. Net als de vuurwerkramp in Enschede is men immers pas achteraf wijs. Bij extreem laagwater kon men in 1991 nog eens de resten van de gezonken schepen ontdekken, dus ook van de Gendtse Elisabeth. De Gelderlander wijdde bij die gelegenheid op 17 september 1991 nog een artikel aan de ramp. Als Historische Kring Gende wilden wij u dit ook niet onthouden, temeer daar hier Gendtse inwoners ten offer vielen zoals Kobus van Meekeren, zijn vermiste vrouw en Herman Bresser. Kobus en Herman moeten in Kleef begraven zijn, de direct ter plaatse gestorven slachtoffers liggen in Griethausen. Het is niet bekend of er ooit nog iets van mevr. Van Meekeren vernomen is.

Yvonne de Boer

Literatuur:

W. Dahms, 20 März 1895, Schiffsexplosion vor Salmorth, p. 101-103 in: Griethausen klein, am alten Rhein, Kleve 1994.

P.J.Janssen, Dynamit-Explosion bei Spyck-Salmorth in 1895, in: Mosaik 2/1997, p 6-9.beschikbaar gesteld door Cor Dinnissen, via Bibliotheek Maastricht

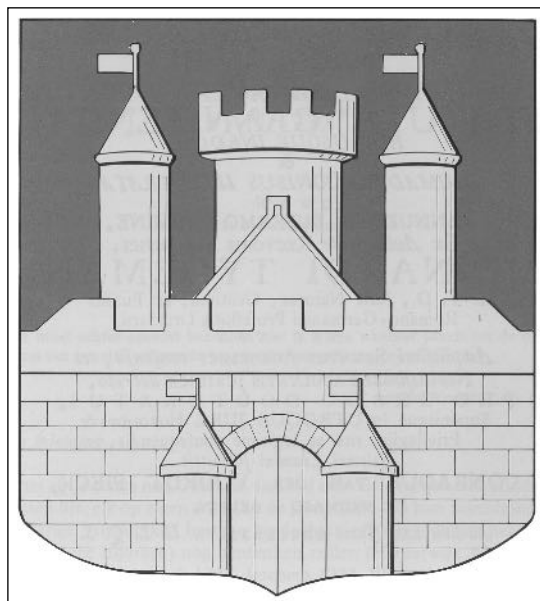
Kopieën van krantenartikelen uit: Gelderlander van 21 t/m 29 maart 1895, beschikbaar gesteld door Cor van Meekeren.

B.Schlieff, Het schip was natuurlijk niet verzekerd, in: De Gelderlander d.d. 17 september 1991

Wapenstoelen

Onlangs werd ons per e-mail een bijzondere vraag gesteld.

Ons lid had namelijk een grote, eikenhouten leunstoel op de kop getikt. In de rug van die stoel was het gemeentewapen van Gendt uitgesneden. Deze stoel had ook nog een dubbelganger, alleen zat daar in de rugleuning het wapen van Nieuwpoort. Zijn vraag was wat Gendt en Nieuwpoort met elkaar te maken hadden en of we nog iets meer over deze stoelen konden vertellen. Nu zegt een plaatje meer dan 1000 woorden en daarom had hij ook een paar afbeeldingen van die zgn. kasteelstoelen meegestuurd. Imposante stoelen, zo was wel duidelijk. Maar de verbinding tussen Gendt en Nieuwpoort werd er niet duidelijker op. Historisch gezien is er volgens ons niets tussen Gendt en Nieuwpoort. Daarom maar eens gevraagd hoe hij zelf aan de stoel(en) kwam. Hij bleek al surfend op internet met als zoekwoord Gendt op een veilingssite terecht gekomen te zijn, waar twee kasteelstoelen voor € 200 te koop werden aangeboden. Hij had er wel interesse in en de verkoper vertelde hem hoe hij in het bezit van die stoelen

Het wapen van Gendt, zoals beschreven in het boek Gendt 750 jaar Stadsrechten

(Vervolg van pagina 24)

was gekomen. Namelijk uit een erfenis van een oudere dame, waarvoor hij regelmatig computerwerkzaamheden had verricht. Hij snapte overigens niet waarom hij juist die stoelen gekregen had, want hij had er zelf niks mee. Vandaar dat hij ze wilde verkopen. De betreffende dame, mevr. Stahlmann had die stoelen voor zover hem bekend was weer van haar ouders geërfd. Haar vader was een huisarts uit Den Haag geweest, die zich later in Zwolle gevestigd had. De stoelen moesten volgens zeggen zo'n 70 à 80 jaar oud zijn. Ons lid vroeg ons en meteen ook de historische kring in Nieuwpoort om informatie. Toen wij geen link konden leggen, kocht hij alleen de Gendtse stoel en tot zijn verbazing bleek wat later de andere stoel ook verkocht en wel aan die historische kring in Nieuwpoort. Maar daar hoorde hij niets van. Dus daarmee zijn we nog niet veel wijzer.

Heeft een ambachtsman deze stoelen gemaakt voor een echtpaar, waarvan de een uit Gendt en de ander uit Nieuwpoort afkomstig was? Volgens ons genealogiebestand zijn ze in ieder geval niet gemaakt voor een van Gendt die met een van Nieuwpoort gehuwd was. Zo'n echtpaar bestaat er niet.

Wat kunnen we in ieder geval wel over de stoel opmerken. Het wapen erin komt voor een groot deel overeen met het gemeentewapen dat Gendt sinds 1796 hanteert. Dat is een gekanteeld kasteel met donjon. (Sinds een donjon op de Valkhofburcht uit steigermateriaal opgerezen is, weten we allemaal dat een donjon een woontoren is). Met aan weerszijden van dat kasteel twee torentjes met de vlag in top. De toegangspoort (in de middeleeuwen nog open) is sinds 1796 gesloten en in plaats van de open deuren komen dan naast de poort twee torentjes met vaantjes erop. Maar de wapenstoel heeft deze vaantjes niet. Dit is dus afwijkend van het officiële gemeentewapen. Maar ook de gemeente zelf gebruikte niet altijd die vaantjes, zoals uit een fankeerstempel uit 1961 blijkt (www.frankeerstempel.nl). Daar zijn op de benedentorens ook geen vaantjes te zien.

Verder staat op de stoel onder het wapen de naam Gendt, met dt. Van 1884 tot 1937 werd onze plaats veelal als Gent geschreven. Sinds 1937 werd de officiële schrijfwijze Gendt.

Hoewel dus Gendt ook voor 1937 wel eens met dt geschreven werd, is dit pas daarna gebruikelijk. We kunnen dus voorzichtig concluderen dat de stoel waarschijnlijk van na 1937 is. Als u iets meer weet, laat het ons dan alstublieft weten. Misschien heeft Gendt dan meer gemeen met Nieuwpoort dan dat ze allebei een soort burcht in hun gemeentewapen hebben (net als overigens Alkmaar, Oudewater en Rhenen). We zijn heel benieuwd. **Yvonne de Boer**

Literatuur: C.O.A. baron Schimmelpenninck van der Oije, Een geopende burcht: Het wapen en de vlag van Gendt, in Gendt 750 jaar stadsrechten, Gendt 1983
www.frankeerstempel.nl

Tussen twee bruggen

Gendt in de Tweede Wereldoorlog

door W.H.J. Otemann

Tussen twee bruggen

In de tweede helft van oktober ontvingen al onze leden een aanbieding voor het boek, waarvan u hiernaast een afbeelding van de vooromslag ziet.

Tot de datum van vooraanbieding (28 oktober 2005) kon u op het boek voorinschrijven tegen een prijs van € 17.00

Tot eind december van dit jaar kunt u terecht voor een prijs van € 18.00.

Leden die buiten onze regio wonen kunnen het boek dit jaar nog in handen krijgen via de Historische Kring Gende tegen een extra vergoeding van € 3.00 als tegemoetkoming in de verzendkosten.

Totaal bedrag dus € 21.00.

Deze leden kunnen bestellen door middel van het overschrijven van genoemd bedrag ad € 21.00 op rekeningnummer 1164 26 705 ten name van de Historische Kring Gende te Gendt

Gendt voor, tijdens en net na de Tweede Wereldoorlog, auteur W.H.J. Otemann beschrijft de belevenissen van de Gendtenaren in deze periode in het rijk geïllustreerde boek

Tussen twee bruggen, Gendt in de Tweede Wereldoorlog.

Als geen ander kent Wim Otemann (15-10-1931) de historie van zijn dorp. Hij is geboren en getogen in Gendt, en was in 1983 nauw betrokken bij de oprichting van de Stichting Historische kring Gende. Voorafgaande aan de oprichting van de oudheidkundige vereniging had Wim Otemann al een aanzienlijke collectie van foto- en historisch materiaal over Gendt en directe omgeving opgebouwd.

In *Tussen twee bruggen* staat de Tweede Wereldoorlog centraal. De inhoud van het boek is voor een deel gebaseerd op nieuw bronnen- en archiefmateriaal(militair) uit binnen- en buitenland. Maar Wim Otemann beschrijft ook de gebeurtenissen vanaf de voormobilisatie in 1939 tot de wederopbouw in 1947. Hij heeft deze periode bewust meegemaakt. Het boek bevat zowel geschiedschrijving als persoonlijke ervaringen van vele Gendtse inwoners. Deze uitgave geeft een vrijwel compleet inzicht en beeld van wat de toenmalige bevolking van Gendt en directe omgeving ervaren heeft.

Advertentie

Tijdens speurwerk in een oude Katholieke Illustratie uit 1937 vonden we onderstaande advertentie.

Als u in een situatie als Annie wilt komen en het toiletgeheim wilt gaan gebruiken, zou u het met de gratis bon eens kunnen proberen.

Met dit plaatje willen we u uitnodigen om ook eens in onze **grote** voorraad oude illustraties te komen speuren naar onderwerpen van allerlei aard en allooi. De openstaande deur van de kast laat u de kleinste helft van de jaargangen zien.

Annie verraadt haar nieuw Toiletgeheim

VC 3-0141H.

GRATIS-BON

Bij toezending van deze bon aan Parfumerie
Vinolia N.V., Postbus 1147, Rotterdam, ontvangt
U gratis een proeftube van beide Vinolia Creams.

Naam:

Adres:

Plaats: 4004

Door de nieuwste ervaringen van
onze deskundigen een Vanishing
van bijzondere hoedanigheid sa
zijn door duizenden vrouwen e
vertelden ons: „Dit is wat wij re
Vinolia Vanishing Cream, door
extra fijne emulgering zonder
terst geschikt voor de gevoeligst
mende huid onmiddellijk voor la
Cream beschermt tegen weer
blijf in de buitenlucht, trekt dir
dun uit en vormt hierdoor ee
Vinolia Cold Cream werkt tot d
- door haar speciale bereidings
poriën nooit en wekt de hu
activiteit, waardoor de zo gev
voorkomen. Deze twee Vinol
dan U ooit van gelaatscream

Vinolia

VANISHING CREAM - COLD CREAM

GEWONE TUBE 35 CENT - GROTE TUBE 60 CENT - LUXE POT 90 CENT

Reacties van Leden.

Van Chris Schouten uit Flieren ontvingen we een reactie op het artikel van Henk Klaasen in Ganita Mare 2005 II over de Gendtse paardenmarkt.

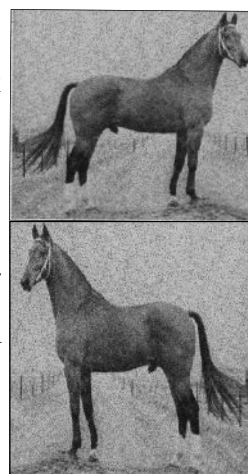
Hij schrijft dat hij de namen mist van oudgedienden van na de oorlog.

Dit waren: 1. Wim van Luenen
2. Bertus Roelofsen (Bettes van de Geer)
3. Dorus Schouten

Deze mensen ontvingen in 1974 ter onderscheiding een zilveren speld van de Gemeente Gendt, voor hun werk in de markt- en verlotingscommissie.

De mensen met de nummers 2 en 3 waren jaren de aankopers op de markt, omdat toen de prijzen van de verloting aangekocht moesten worden op de te houden markt.

De opvolgers in 1974 waren: Th Weghorst, Jan Roelofsen en Bart Hartjes.

Aanwinsten

Van H. van Workum, Kruisstraat ontvingen wij een kaart van Gent, op schaal van 1/25000, in kleuren-druk. (herzien in 1903). Elders in deze Ganita mare hebben wij een deel van deze kaart afgedrukt. Misschien kunt u erop navlooien of u de woonplek van uzelf, familie of kennissen kunt traceren.

Van Mientje Wannet-Hendriks ontvingen we een sigarenkistje vol bidprentjes. Verder een aantal foto's en een volle ordner met administratieve- en andere gegevens van het Gendtse veerhuis van wijlen Gijs de Beijer.

Van Dora Rasing ontvingen wij bidprentjes, eerste en grote Catechismus-sen.

Van Gerda Rasing: Luchtfoto's

Van drs Wolfgang Dahms, het boek "Griethausen Klein, am alten Rhein"

Van Mw Gelsing-Roelofs, 90 bidprentjes

Van HKH Huissen, 40 bidprentjes

Van Hist. Kring Doornenburg van hetzelfde, een enveloppe vol.

Uit nalatenschap **van** B.Melchers: diverse oude boeken, foto's, tekening van gepland (maar nooit gebouwd) Banneux-monument.

Van Ad en Ans Lakerveld: De foto's van de familie Roelofs op pagina 1 en 2. Daarnaast een Engels boekje met oorlogscartoons uit 1945.

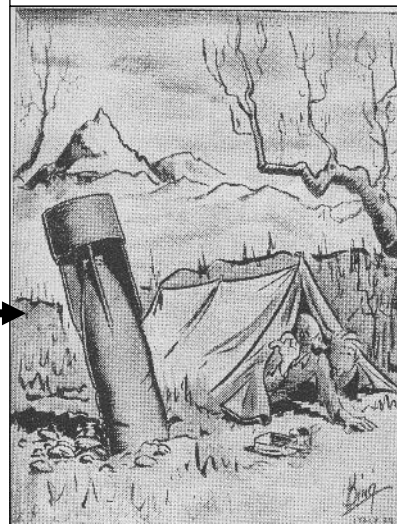
Van Jan Eltink kregen we een nieuwe ongebruikte carbid tafellamp, die in 1944 in Gaanderen was gemaakt.

Van familie Braam v/d Velden kregen we twee foto's aangeleverd.

Van Mw Pastoor ontvingen we een schilderij "Het Laatste Avondmaal" in kleur, oorspronkelijk op 2 mei 1909 ontvangen door Gerardus Derksen ter gelegenheid van zijn eerste H.Communie

Van de erven Janssen Walravens onvingen we inzake wijlen Fredericus J F Janssen, de Oorkonde en het Erekrus Pro Ecclesia et Pontifice, uit 1977 Wij zijn vanzelfsprekend dankbaar. Ook voor hetgeen dat mogelijk zonder een gemaakte notitie in onze handen kwam.

Weet je nog? Dat geluid vannacht was van een blindganger

Juli 1900, Huurprobleem in de Kommerdijk

In de Kommerdijk brandt een huis af van kleermaker **Jansen**.

Zijn zwager **Kersten** is bereid hem met zijn gezin in zijn huurhuis op te nemen, als er geen huur-

verhoging tegenover staat.

De eigenaar van dat huis is **Hendriks**, en die geeft hiervoor toestemming.

Nu koopt **Jansen** kledingstof voor f. 13.50 en maakt hiervan gratis een pak voor **Hendriks**.

Kersten vindt dat hij er nu bekaaid van afkomt en wil nu minder huur gaan betalen, omdat hij Jansen onderdak geeft en Hendriks een gratis kleermaker heeft. Na heen en weer gekibbel gaan ze naar de burgemeester.

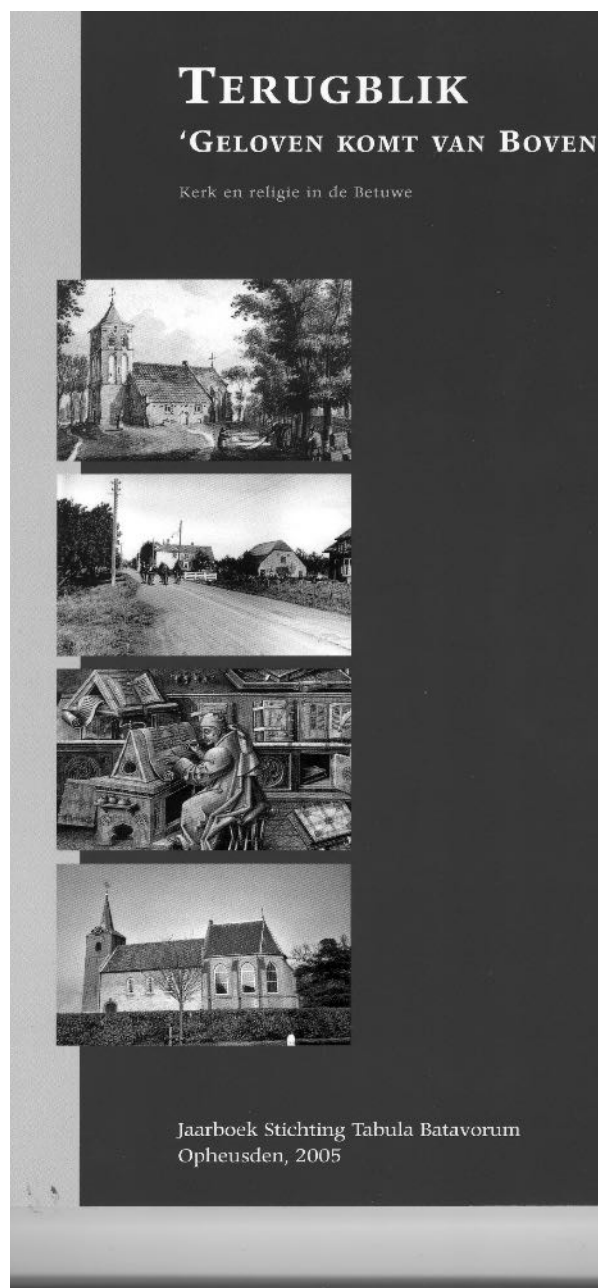
Helaas hebben we de oplossing van het probleem niet kunnen vinden..

Zesde jaarboek Tabula Batavorum

Op vrijdag 11 november is het zesde jaarboek van de stichting Tabula Batavorum, een samenwerkingsverband van zeven historische verenigingen in het Gelders rivierengebied, gepresenteerd. Dat gebeurde in het knusse veerhuis in Opheusden. Ir. Herman de Regt, die in alle boeken een of meerdere artikelen geschreven heeft, kreeg van oud-archivaris van het Gelders Archief, drs. Gerrit. Mentink, het eerste exemplaar overhandigd. Het thema van het jaarboek is religie; daarom heeft de redactie gekozen voor de titel *Geloven komt van boven*. In achttien artikelen beschrijven de auteurs het religieuze leven in de Betuwe vanaf de zestiende tot ver in de twintigste eeuw. Het hele rivierengebied komt daarbij aan bod. Vijf artikelen gaan over onze omgeving. Herman Janssen en John Mulder schrijven over het geloofsleven in Lent. Het artikel van Joop de Wolf heeft de hervormingen van Philips 11 en Alva tot onderwerp en hij gaat in op wat de gevolgen daarvan waren voor Elst. Dick Herberts schrijft over de rol van de kerk in de Tweede Wereldoorlog. Geert Visser vertelt over de dagelijkse praktijk van het katholieke leven in de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw. En, speciaal van belang voor Gendt, Yvonne de Boer-Ravestein, neemt een heel actueel onderwerp bij de kop. In een periode waarin veel kerken gesloopt worden, laat zij met voorbeelden zien hoe het ook anders kan. Leden die geabonneerd zijn, hebben het boek al ontvangen. Voor andere geïnteresseerden is het verkrijgbaar in de boekhandel. Het kost E 18.95.

Het onderwerp voor het jaarboek van 2006 is het verenigingsleven. Voor 2007 staat het onderwijs op de rol. **Geert Visser**

Gelezen in de Gelderlander bij "Kleintjes":

Te koop:
Bruine LEGHENNEN, tegen de leg
alleen op zaterdag tussen 9 - 12 en 13 - 17 uur.

Wat betekent die advertentie nou?

Mogelijkheden:

- A: De hennen willen alleen op zaterdag leggen.
- B: De hennen zijn alleen op zaterdag tegen leggen.
- C: Kunnen ze eigenlijk wel leggen?

KERST FEEST

Gedt **K A B** 1948

OP TWEEDE KERSTDAG.

H.Mis met algemene H.Communie voor de levende en overleden leden.

'S-NAMIDDAGS K I N D E R F E E S T !!!!!!!!!!!!!!!

OM EEN UUR VOOR DE MEISJES OM DRIE UUR VOOR DE JONGENS.

=====

Een kwartier van te voren verzamelen bij de school .

KINDERVOORSTELLING te geven door het welbekende

DUO HOFMAN.

AVONDPROGRAMMA VOOR DE OUDERS .

Om HALF-ZEVEN een woord van welken door de Voorzitter.
Daarna toespraak van de geestelijk adviseur, kapelaan Oosterwijk.

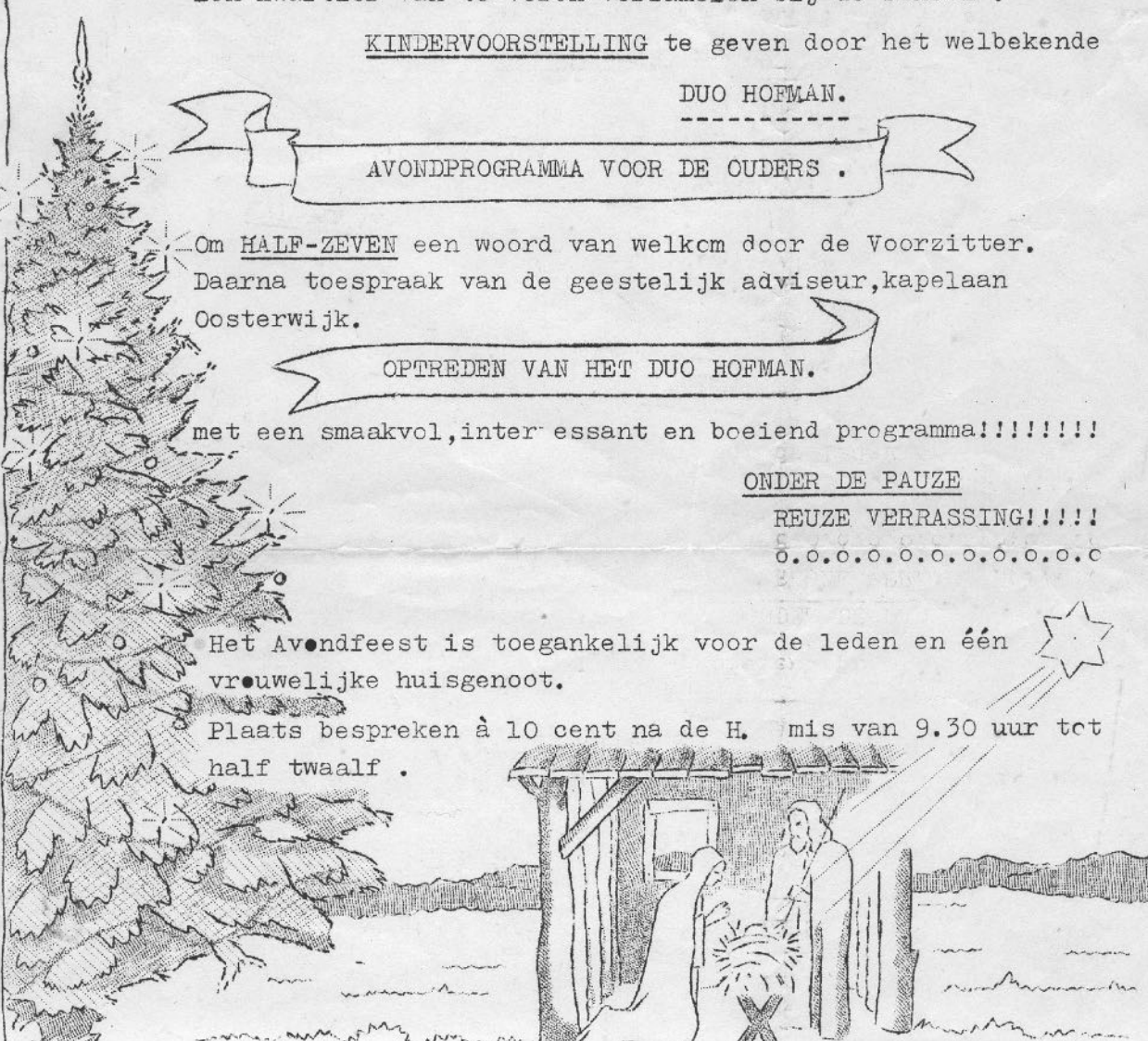
OPTREDEN VAN HET DUO HOFMAN.

met een smaakvol, interessant en boeiend programma!!!!!!!!!!

ONDER DE PAUZE
REUZE VERRASSING!!!!
o.o.o.o.o.o.o.o.o.o.o

Het Avondfeest is toegankelijk voor de leden en één vrouwelijke huisgenoot.

Plaats bespreken à 10 cent na de H. mis van 9.30 uur tot half twaalf .

Leden

wegens overlijden hebben we afscheid moeten nemen van Arnold Teunissen, te Maurik.

In Gendt woonde hij in een van de in de dertiger jaren gebouwde woningen in de Zandvoort en na de oorlog ook nog in de Burg.vd Meulenlaan

Wij wensen de nabestaanden veel sterkte bij de verwerking van het hun overkomen verlies

Bedroefd dat hij niet meer bij ons is, maar dankbaar voor alles wat hij voor ons gedaan en betekend heeft, geven wij u kennis dat van ons is heengegaan mijn lieve man, onze zorgzame vader, schoonvader en opa

Arnoldus Theodorus Teunissen

* 18 juli 1928

† 1 september 2005

echtgenoot van Theodora Maria Ritmeijer

Saffinastraat 80
4021 HN Maurik

.Welkom nieuwe leden

Uit Gendt, tenzij anders vermeld:

R van Moerkerk

Mw J Rooding-Bergervoet

Mw N de Haan-Rensen

T Venselaar

Th Derks,

Herwen

Th Schouten

W Hendriks,

Houten

Mw J Leenders- van Heck

Mw G Voermans

J Hendriks

G Lukassen

Ger ter Steege

Mw J Jansen-Rasing

Rob Nuyens

Paul Roelofs,
den Haag

Links een gedroogd boomblaadje, gevonden in die Katholieke Illustratie uit 1937, waarover wij op pagina 21 wat vertelden.

Oud en nieuw nieuws

Ganita mare is het contactorgaan van de Historische Kring Gente.

Het lidmaatschap van de H.K.G. bedraagt € 15.= per jaar.

Daarnaast heeft u de keuze om een abonnement te nemen op het jaarboek "Terugblik", dat onder auspiciën van 5 historische verenigingen uit de Betuwe in 't late najaar wordt uitgegeven. De kosten van dit abonnement zijn € 6.=. (Minstens € 2.50 voordeel ten opzichte van de losse verkoop).

Ganita mare verschijnt drie maal per jaar voor de 462 aangeslotenen en 26 ruilleden en instellingen. Samen dus 488.

De vaste openingstijden van ons onderkomen zijn van september tot en met juni: elke maandagavond van 20.00 uur tot 22.00 uur en elke woensdagmorgen van 9.30 uur tot 12.00 uur.

Colofon:

Secretariaat: Yvonne de Boer

Waterwolf 31

6681 TH Bemmelen

☎ 0481 422400

e-mail historischekringgente@betuwe.net

Redactie Ganita mare: Harrie Scholten

H.Braamstraat 2

6691 ZD Gendt

☎ 0481 421503

website

www.historischekringgente.nl

Huisvesting: in Villa Ganita
Nijmeegsestraat 19, 6691 CK Gendt

Betalingen:

Hist.Kring Gente te Gendt

bank 1164 26 705 giro 23 35 165

Welkom op de maandagavond vanaf 2000 uur en op de woensdagmorgen vanaf 0930 uur.

